Primorska BORBA

Leto I. — Štev. 2 | *Ajdovščina, sreda 15. avgusta 1945* | *Cena lir 2.—*

Nočemo starega, nočemo vsiljevanja tuje volje. Staro je pripeljalo fašizem in zato obnovitev tega nujno ustvarja novo fašistično nevarnost.

BORIS KRAIGHER.

Prvi kongres slovansko-italijanske unije

Hočemo naprej — ne nazaj

V Trstu se je pričel 12. avgusta dopoldne kongres Antifašistične slovensko-italijanske zveze. Kongresu prisostvuje 1500 delegatov iz vseh predelov Primorske in Istre. Kongresna dvorana je okrašena z italijanskimi, slovenskimi in hrvaškimi zastavami z rdečo zvezdo, z zavezniškimi zastavami ter zastavami s tržaškim grbom in zastavo mesta Reke. Nad odrom so slike Velikih treh in napis: »Živelo italijansko-slovansko bratstvo!« Kongresa se je udeležilo tudi nekaj zavezniških oficirjev novinarjev.

Ob otvoritvi kongresa je godba zaigrala slovansko himno »Hej Slovani« in nato himno Mammelija »Fratelli d'Italia«, nakar je kongres otvoril predsednik pripravljalnega odbora in predsednik Oblastnega NOOF-a za Istro tov. **Šeštan Josip.**

Tov. **Boris Kraigher** je podal političen referat.

Govor tov. Borisa Kraigherja v Trstu

Prvi kongres Antifašistične slovansko-italijanske unije označujeta dve stvari: Delegati vseh organizacij antifašistične unije Julijske krajine so zbrani na svojem prvem kongresu, prvič pod tem imenom. Na tem kongresu se torej ustvarja nekaj novega. Kongres pa odkriva tudi drugo ugotovitev: To, kar ustvarjamo, ima svoje globoke korenine v štiriletni krvavi borbi velike večine ljudstva Julijske krajine proti fašizmu in okupatorju.

Tov. Boris Kraigher

Prav to drugo je za naš kongres in za antifašistično unijo bistveno. Unija je tako izraz kot rezultat štiriletne oborožene borbe ljudstva. Ta borba je bila možna samo na osnovi enotnosti ljudstva, na osnovi splošne volje ljudstva, da uniči vse sledove 25-letnega fašizma, da uniči okupatorja in kvizlinške izrodke in da premaga nasprotje med različnimi narodnostmi tega ozemlja. Samo ker je velika večina ljudstva Julijske krajine z aktivno udeležbo v krvavi borbi dokazala svojo prapravljenost na žrtve, je bilo mogoče premagati vsa tista nasprotja med narodnostmi, ki so desetletja predstavljala osnovo, na kateri je vzdrževala svojo diktatorsko oblast nekoč Avstrija in pozneje fašizem. Ljudstvo je hotelo konec temu in je sledilo zgledu borbe narodov Jugoslavije pod vodstvom maršala Tita, sledilo je klicu Komunistične partije in tudi na tem ozemlju premagalo medsebojna nasprotstva in stopilo v oboroženo borbo. V tej borbi je ljudstvo sledilo lastnemu spoznanju po potrebi enotnosti; je ljudstvo sledilo vzgledu borbe narodov Jugoslavije; je ljudstvo sledilo vzgledu antifašistične borbe tistih demokratičnih sil severne Italije, ki so skušale napraviti križ nad staro strankarsko razcepljenostjo italijanskega prebivalstva in stopiti v odločno borbo proti Mussoliniju in nemškemu okupatorju. Stopila je v boj Istra in v teku let zgradila svojo vojsko — XI. korpus. Stopila je v boj slovenska Primorska in ustvarila svoj IX. korpus. Stopili so v boj Italijani tega ozemlja in ustvarili svoje garibaldinske brigade. Tri narodnosti tega ozemlja so pod najtežjimi pogoji okupatorjevega terorja napraviti tisto, kar je fašizem tako načrtno preprečeval. V tej borbi je bilo ustvarjeno slovensko-italijansko bratstvo, v tej borbi je bila ustvarjena enotnost ljudstva.

Današnji kongres je tako izraz enotnosti in tega bratstva, kakor tudi korak naprej k nadaljnji utrditvi in okrepitvi antifašističnega gibanja.

Enotnost Julijske Krajine

Istočasno je ta kongres tudi izraz izrednega položaja ljudstva Julijske krajine v mednarodnem pogledu. Usoda glede njegove državne pripadnosti je nerešena. Reakcija vseh vrst hoče izkoristiti to dejstvo, zato da bi ljudstvo Julijske krajine ogoljufala za njegove demokratične pridobitve, ki si jih je priborilo s svojo krvavo borbo. Demarkacijsko linijo, ki lahko določa samo okupacijske cone med dvema zavezniškima vojskama, hoče ta reakcija izkoristiti za to, da mu izbije iz rok demokratično ljudsko oblast, da razbije v borbi skovano enotnost, slovensko-italijansko bratstvo in da ga teritorialno razcepi. Začasne in provizorične demarkacijske črte hoče napraviti za začetek stalne razcepljenosti ljudstva. V borbi proti tem tendencam reakcije nastaja nova skupina ljudstva Julijske krajine, skupnost, ki mu diktira, da si nemudoma okrepi svojo politično organizacijo. Osnovni korak na poti k tej utrditvi je v tem, da se doslej teritorialno neenotni deli antifašističnega gibanja, ki pa so po svojih ciljih, po svojem programu, po svojih nalogah, po svoji borbeni taktiki in izkušnjah sorodni, zato ker temelje na neposredni volji ljudstva, združijo v enotno organizacijo — Unijo Julijske krajine.

Takoj moramo naglasiti, da to nikakor ne pomeni, da se hočemo boriti za kako avtonomijo Julijske krajine v okviru ene ali druge države ali celo za neko samostojno državo. Gre samo za politično in organizacijsko združitev antifašističnih gibanj, da dobe ta gibanja večjo odpornost in večjo udarnost v borbi proti reakciji, ki hoče z razbijanjem teritorialne enotnosti Julijske krajine razbiti borbeno enotnost antifašističnega gibanja tega ozemlja. Ne gre torej za kako teritorialno državno ali politično avtonomijo Julijske krajine, ampak gre za enotnost gibanja, za enotnost borbe, gre za očuvanje ene najosnovnejših demokratičnih pridobitev osvobodilne oborožene borbe ljudstva, gre za njegovo suverenost, gre za očuvanje te suverenosti proti vsakemu poizkusu prekršiti svečano izjavo atlantske listine in zagotoviti vsakemu ljudstvu, da se ne bo nihče od zunaj vmešaval v njegovo notranjo stvar. Ljudstvo Julijske krajine ima pravico, da sámo odloča o svoji usodi, zato se ne pusti nikomur od zunaj zavajati. Pri tem sledi tudi danes vzgledu narodov Jugoslavije, ki so preprečili in odbili vse poizkuse reakcije, da bi od zunaj diktirali oblike ljudske demokracije, ljudske oblasti, da bi ga zavedla na pot obnavljanja predvojnega stanja in tako prikrajšala in ogoljufala za demokratične pridobitve, za ljudsko oblast in obnovilo stanje, ki je privedlo v Evropo fašizem in vojno. Pri tem sledi ljudstvo vzgledom borbe tistih demokratičnih sil severne Italije, ki se bore za enotnost ljudstva in proti obnavljanju razcepljenosti v predvojnem smislu, tiste razcepljenosti, ki danes ljudstvu jemlje možnost neposrednega sodelovanja v državni oblasti. Naše geslo je danes: Nočemo starega, nočemo vsiljevanja tuje volje. Staro je pripeljalo fašizem in zato obnovitev tega nujno ustvarja novo fašistično nevarnost. Hočemo, da se spoštuje atlantska listina in zato ustvarjamo svojo Antifašistično unijo Julijske krajine, da tako okrepimo politično organizacijo ljudstva te unije, da okrepimo enotnost tega ljudstva, da preprečimo naukane reakcije.

Da bi razbila enotno voljo in enotno akcijo ljudstva, meče reakcija v svet najrazličnejše klevete o naši Antifašistični uniji.

S krvjo, delom in manifestacij ami izraža ljudstvo svojo voljo. Manifestacije 17. julija v Trstu

Kaj tiči za kleveto o protiitalijanskem značaju Antifašistične unije?

Očitajo nam, da je italijansko-slovansko antifašistično gibanje proslovansko in hočejo s tem zavesti ljudske množice v negotovost, češ da je unija proslovanska, protiitalijanska. To je umazana goljufija, ki naj prevara italijansko prebivalstvo tega ozemlja. V čem je bistvo tega očitka? Bistvo je v strahu pred novo ljudsko demokracijo, kakršno danes pozna večina slovanskih dežel, zlasti pa Sovjetska zveza in Jugoslavija. Bistvo je v tem, da gre danes večina slovanskih narodov po poti naprej in ne nazaj. Toda, tovariši, tudi italijanski narod hoče naprej in ne nazaj. V tej skupni težnji slovanskega in italijanskega naroda je ravno temelj, na katerem gradimo slovansko-italijansko bratstvo. To bratstvo more in mora postati most prijateljstva med Italijo in Jugoslavijo, med Italijo in vzhodom. Zato pa se seveda odločno borimo proti poizkusom reakcije, ki hoče pod krinko obrambe italijanstva v Julijski krajini razpihniti imperialistično-šovinistična nasprotja med Slovani in Italijani tega ozemlja. Odločno se borimo proti poizkusom, ki hočejo pod krinko italijanstva vzeti ljudstvu vso oblast in obnavljati staro, kar je bilo nekoč v Italiji in kar hoče reakcija danes z vsemi silami v vsej Italiji obnoviti. Odločno protestiramo proti težnji, da bi se podtaknilo italijanstvu reakcionarno geslo poti nazaj, geslo obnavljanja nasilniškega državnega aparata, aparata manjšine nad večino, aparata prefektov, sindakov, pri čemer naj se vloga ljudstva omeji na posvetovalne pravice, namesto da bi ljudstvo sámo izvrševalo svojo oblast.

Ko postavljajo proti slovanstvu parolo italijanstva, pri tem ne mislijo na napredne demokratične sile v Italiji, ampak hočejo ljudstvo ogoljufati za njegove demokratične pridobitve.

Kam vodi taka pot, dokazuje v preteklosti primer Španije. Tudi Španija, ki je latinska dežela, je šla po uničenju fašistične diktature na pot ljudske demokracije, na pot ljudske oblasti. Vsa svetovna reakcija je tedaj podprla generala Franca — in danes je Španija generala Franca zadnje pribežališče fašizma. Pot proti ljudstvu zakonito vodi prej ali slej v fašizem. Ko očitajo naši ljudski demokraciji slovanstvo, hočejo proti temu postaviti sistem lažne demokracije, ki nujno vodi v fašizem. Nov dokaz, kam vodi taka pot proti ljudstvu, je današnja Grčija. Z neverjetno brzino se v Grčiji obnavlja fašizem v novi obliki.

Enostrankarski sistem in paritete

Nadalen očitek reakcije se skriva v gonji proti enostrankarskemu sistemu, ki da ga hoče uvesti antifašistična unija.

Reakcija je s polno paro na delu, da obnovi stare stranke in da nas prisili na koalicijo. Tudi podpredsednik rimske vlade je pred nekaj dnevi izumil čarobno palico, ki naj reši problem Julijske krajine. Nenni predlaga koalicijo vseh strank in obnovo narodno-osvobodilnih odborov. Verjamemo, da Nenni iskreno misli. Zakaj vendar tak predlog? Ker ne pozna razmer pri nas. Pri nas ni več borbe za ustvarjanje enotnosti kakor v Italiji. Mi se borimo za očuvanje in utrditev v borbi skovane enotnosti, ko jo skuša reakcija razbiti. Razumemo, da je iz Rima težko razumeti naše prilike. Toda zakaj pri nas ljudje svetujejo to čarobno palico?

Tovariši, ni bistvo v koaliciji, ni bistvo v obnovi koalicijskih narodnoosvobodilnih odborov, bistvo je v ohranitvi in utrditvi organov resnične ljudske oblasti, katerih temelj je politična enotnost tega ljudstva. Ta je ustvarjena. S kom naj torej sklepamo koalicijo? Z onimi, ki nočejo te enotnosti? Z onimi, ki se boje ljudstva? Z onimi, ki so stali ves čas štiriletne krvave borbe ob strani? In celo z onimi, ki so bolj ali manj odkrito sodelovali s fašizmom in okupatorjem? Če naj ne delamo koalicij s temi, potem moramo najprej razbiti enotnost ljudstva, vzpostaviti strankarsko razcepljenost, da lahko začnemo zopet znova tam, kjer smo začeli pred štirimi leti. Pred štirimi leti smo šli v koalicijo zato, da smo razbili neenotnost, razcepljenost, da smo šli v borbo za skupne cilje, v kateri smo tudi skovali popolno enotnost. Samo kdor se te enotnosti boji, kdor se torej boji ljudstva, hoče danes nazaj. Tovariši, mi hočemo naprej in ne nazaj!

Kaj prav za prav hočejo tisti, ki so danes izumili to čarobno palico o koaliciji? V bistvu hočejo oni koalicijo paritete posameznih strank. Kaj pomeni pariteta? Pariteta pomeni, naj se formirajo skupni odbori tako, da bo veliko večino ljudstva predstavljajo v tem odboru isto število ljudi, kolikor bo imela zastopnikov skupina vsakega posameznega voditelja stranke, vsakega posameznega generala brez vojske. Vsak tak general bo zbral okrog sebe skupinico svojih pristašev, proglasil bo to za stranko in zahteval v skupnem koalicijskem odboru enako zastopstvo kakor vsaka druga stranka. Tovariši, to je najbolj nesramen način goljufanja ljudstva, to je najbolj nesramen način pačenja in smešenja demokracije. To je preizkušena oblika reakcije, s katero si ona pod lažnim demokratičnim plaščem zagotovi diktaturo manjšine nad večino. Naše ljudstvo se je borilo, prelivalo je kri za svoje pravice in danes naj dovolimo špekulantom in politikantom, da se rogajo vsej njegovi borbi, da se rogajo dragocenim žrtvam s takimi goljufijami! Taka pariteta mora v današnjem času koristiti samo onim, ki jokajo za fašizmom.

Nadaljevanje na 2. strani.

Tako govore tržaški protifašisti. Manifestacije 13. junija v Trstu.

Nadaljevanje s 1. strani

Program Antifašistične unije

Preveč odgovorne naloge stoje pred nami, pred našo unijo, da bi mogli dovoliti popuščanje do reakcije, da bi mogli dovoliti poskuse z raznimi koalicijami in paritetami. Katere so danes naše osnovne naloge? Označene so v programu, ki ga stavljamo s tem referatom v diskusijo in ki vam ga predlagamo v potrdilo.

1. Celotnost ozemlja Julijske krajine, nedeljivost mest Julijske krajine od njihovega neposrednega zaledja. Brez tega si ni mogoče zamisliti normalnega gospodarskega razvoja Julijske krajine. V uvodu smo že naglasili, da je smisel predlogov o razkosanju tega ozemlja v razbijanju enotnosti ljudstva, zato, da se olajšajo reakciji poizkusi, ogoljufati to ljudstvo za njegovo demokratično oblast.

2. Dosleden boj za uničenje ostankov fašizma zahteva največjo odločnost, ostrost in enotnost vsega ljudstva. V najrazličnejših oblikah danes dviga fašizem glavo. Danes se upa celo stopati javno na ulice. Znana vam je petomajska demonstracija v Trstu proti osvoboditeljici Trsta in Julijske krajine — Jugoslovanski armadi. Demonstracijo je vodil gestapovec — fašist. Naravno, saj drugače biti ne more. No, danes se najdejo v Trstu politične grupacije, ki si nadevajo demokratičen obraz. Edino svojo javno manifestacijo, s katero so se doslej hoteli predstaviti ljudstvu, pa so napravili kot komemoracijo petomajskim fašistom in protifašistom. Pri površnem pregledu teh demonstrantov je bila mimogrede napravljena lista, na kateri je okrog 65 vidnih starih fašističnih kričačev, fašistov.

Prav tako tudi drugod rovarijo fašistični elementi in skušajo preprečiti napore ljudstva, da si utrdi svojo oblast. Posebno aktivni so na polju prehrane, kjer drže v rokah celotno organizacijo »seprala«. Tako imamo prav na tem polju dela najobčutljivejše sabotaže in nerednosti.

Naloga naših organizacij je, da stalno razkrivajo fašistično aktivnost, da stalno dvigajo budnost ljudstva v boju proti ostankom fašizma. Demokratična ljudska sodišča so edina sposobna očistiti našo deželo ostankov fašizma.

Ljudska oblast – osnova programa

3. Borba za očuvanje in utrditev demokratičnih pridobitev osvobodilne vojne je točka, ki predvsem zahteva popolno enotnost. Naša naloga je, da čuvamo, da ohranijo narodno-osvobodilni odbori resničen značaj ljudske oblasti. Največja okrnitev demokratičnih pridobitev, pravic ljudstva je njih predlog, naj se ti organi omeje na značaj posvetovalnih organov. Taka omejitev dejansko pomeni, da ljudstvo izgubi iz rok svojo oblast. Ne, naša oblast je osnovna pridobitev te vojne in nje ne moremo dati, v tem vprašanju niso mogoče koncesije. Ta oblast seveda ne more vršiti svojih funkcij, če nima svojih udov, ljudskih sodišč, narodne zaščite itd. Zato se antifašistična unija z vsemi silami bori za obnovo organov ljudske oblasti, kateri so bili okrnjeni, zlasti v Trstu, Gorici, Tržiču itd.

Reakcija izkorišča slabosti naših narodno-osvobodilnih odborov zato, da bi vzela ljudstvu oblast iz rok. Ljudstvo je prvič v svoji zgodovini dobilo oblast in zato je razumljivo, da ta oblast še ni povsem popolna. Vse preveč so naši odborniki še navajeni na staro in skušajo naše organe oblasti uvajati v staro prakso. Tako zahajajo v birokracijo, karierizem, tako se odbori odtujujejo od ljudstva, ne znajo aktivizirati ljudske iniciative, ne znajo aktivizirati zborov volilcev, ne znajo javno reševati perečih gospodarskih in političnih vprašanj. Obenem zahajajo v anarhizem in ne upoštevajo vedno nadrejenih odborov. Vse to so slabosti, ki jih reakcija skuša izkoristiti. Znati se moramo zato boriti na dve strani. Boriti se proti slabostim naše ljudske oblasti in jih odpravljati, predvsem z aktivizirajo ljudske iniciative, z aktivizacijo zborov. Znati v kritiki naše oblasti ločiti zdravo kritiko, ki hoče ljudski oblasti pomagati, od pojavov, ko skuša reakcija omajati zaupanje ljudstva in zunanjega sveta v našo oblast. Proti tem pojavom se moramo boriti z vso ostrino.

4. Posebno aktivnost moramo razvijati v razkrinkavanju špekulantstva, črne borze, izkoriščanja povojne bede ljudstva za vojno dobičkarstvo. Tudi tu je osnova aktivizacije ljudske aktivnosti. S samimi administrativnimi merami ne opravimo ničesar.

Socialno stanje delovnega ljudstva, uradništva in inteligence je zelo težko. Naša ljudska oblast se mora boriti z velikimi težavami, ker ji je reakcija predvsem na ekonomskem polju napovedala odločen boj. Tudi tu je mogoče zadovoljivo in uspešno reševati vprašanja samo z razvijanjem ljudske iniciative, samo z napenjanjem naporov, da se čim hitreje premagajo začetne težave obnove. Treba je razviti čut tekmovalnosti na polju dela za obnovo, voditi moramo bitko, ki zahteva požrtvovalnosti, vztrajnosti in potrpljenja, če ne gre vse takoj tako, kakor bi moralo iti. Dvigati moramo čut skupnosti in enotnosti, razvijati zadruge itd.

Naloga sindikatov ni povsem ista, kot si jo oni radi predstavljajo. Sindikati morajo biti organ delovnega ljudstva in imajo zato v odnosu do oblasti drugačne naloge tam, kjer je oblast v rokah ljudstva, in drugačne tam, kjer je ljudstvu odvzeta neposredna kontrola in neposredno sodelovanje pri izvrševanju oblasti.

5. Aktivizacija naših organizacij na krepitvi in utrjevanju slovansko-italijanskega bratstva je pogoj za uspešnost naše borbe za demokratično oblast, je tisti pogoj, proti kateremu usmerja vsa reakcija, domača in mednarodna, svoj osnovni poudarek. Treba je zato odločno tolči vse poizkuse razpihovanja nacionalne mržnje. Vsak tak poizkus je osnovni člen v verigi, v kateri skuša reakcija obnavljati fašizem.

6. Posebej se moramo dotakniti vprašanja odnosa antifašistov do zavezniških vojaških oblasti. Jasno je, da je lahko delitev Julijske krajine na okupacijske cone z vojaškimi oblastmi samo začasnega značaja. Ta vojaška oblast je začasno potrebna, dokler še ni sklenjen dokončni mir. Mi hočemo podpreti napore te oblasti za čim hitrejšo normalizacijo prilik Julijske krajine, za čim hitrejšo obnovo, za čim uspešnejše preganjanje ostankov fašizma.

Vendar moramo ugotoviti, da je to mogoče samo, če se spoštuje volja ljudstva, če se spoštuje tista ljudska oblast, ki jo je ljudstvo v teku osvobodilne borbe sámo ustvarilo. Samo taka oblast namreč sploh omogoča sodelovanje ljudstva pri izvrševanju perečih nalog.

Kaj pomeni red izpred leta 1943

Nikakor seveda ni mogoče, da bi ljudstvo obdržalo v svojih rokah oblast, če se uvaja red izpred leta 1943. To je prvič red in zakonodaja, ki jo je izdal Mussolini in ki je v celoti uzakonjena fašistična diktatura. Kolikor naj bi se ta zakonodaja samo očistila fašistične navlake, ostaja v najboljšem primeru demokracija svobode govora, ki pomeni, da ima vsak pravico govoriti, kar hoče, državna oblast pa ima pravico, brez obzira na to, kaj ljudje govore, delati kar hoče. To je seveda prav tisto staro, česar naše ljudstvo, kakršne koli narodnosti je, noče.

Poudarili smo že, da je atlantska listina ob vstopu v vojno proti Hitlerju tedaj, ko je pozvala vse narode Evrope v boj proti Hitlerjevi Nemčiji, tudi obljubila, da je to boj za svobodo teh narodov, da je to boj, ki bo tem narodom zagotovil, da se ne bo nihče od zunaj vmešaval v njihova notranja vprašanja. Našemu ljudstvu je ravno to leto 1943 v svoji borbi uspelo v Julijski krajini skoro v celoti zrušiti ne samo oblast okupatorja, ne samo Reinerjevo oblast, ampak tudi vso staro fašistično oblast. Ob upoštevanju atlantske listine je treba to upoštevati in zato smatramo, da je obnavljanje starega izpred leta 1943 neposredno odvzemanje tistih demokratičnih pravic, ki so bile ljudstvu obljubljene in ki si jih je ljudstvo na osnovi te obljube podvzelo. Smatramo, da zato na osnovi stanja izpred leta 1943 v Julijski krajini ni mogoče, ljudstvu zagotoviti, da bo sámo odločalo o svoji usodi.

Za nas demokracija ni fraza, ni beseda, ni izraz formalne svobode, ampak pomeni za nas demokracija svobodo formiranja takih organov ljudske oblasti, kakršne ljudstvo hoče.

Volitve v odbore

Naloge, na osnovi katerih hoče Antifašistična unija združiti vse resnične demokratske ljudske sile Julijske krajine, so toliko resne in posegajo tako globoko v osnovne pravice ljudstva, da ne moremo dovoliti, da bi se okrog tega igrali z raznimi paritetami in neresnimi predlogi in nedemokratičnimi predlogi za reševanje perečih vprašanj. Smatramo, da so to naloge, ki zahtevajo takojšnjo združitev vseh ljudskih antifašističnih sil in ki postavljajo pred vse stranke in skupine, ki hočejo pomagati pri delu za mobilizacijo najširših ljudskih množic dolžnost, da pristopijo takoj h konkretnemu sodelovanju. Antifašistična unija bo podpirala težnje, da se sprejmejo predstavniki teh strank in skupin v organe ljudske oblasti, v narodno-osvobodilne odbore, seveda ne na osnovi paritete, ampak na osnovi stvarne moči, stvarnega vpliva, ki ga te skupine imajo v ljudskih množicah. Najboljši način za ugotovitev stvarnega odnosa bi bile volitve v krajevne, okrajne in okrožne narodno-osvobodilne odbore in za Trst. Vsi ti odbori so bili izvoljeni s provizoričnimi volitvami, kakršne so bile v tem položaju mogoče. Danes ni več nobenega razloga, da ne bi mogli voliti že na najdemokratičnejši tajni način volitve, seveda s pogojem, da je dano jamstvo, da bodo onemogočene potvorbe.

Kot predpripravo za volitve, kakor smo že rekli, podpira AU kooptacije predstavnikov raznih skupin in strank, ki se lahko izvrše na predzborih volilcev ter na okrajnih in okrožnih skupščinah.

Sodelovanje z ostalimi skupinami – Njihovi odgovori

Tovariši in tovarišice, take so danes naloge za onega, ki hoče stati resnično v službi ljudstva. Na osnovi tega našega programa smo že dolgo v bolj ali manj oficielnih stikih z vodstvi raznih strank partij, ki se obnavljajo danes v Julijski krajini. Smatramo, da kolikor hočejo biti te partije in ta vodstva v službi ljudstva in v službi reševanja osnovnih vprašanj tega ljudstva, je tako Antifašistična unija dovolj široka, da je mogoč vstop vsem tem skupinam v unijo, kakor so tudi naši predlogi glede sodelovanja v organih ljudske oblasti, tudi če te skupine ne bi hotele v Antifašistično unijo, najbolj demokratičen, kar je mogoče.

Vendar so bili doslej vsi odgovori na naše ponudbe negativni. O teh imamo pismene dokumente. Odgovori kažejo popolno nerazumevanje ljudskih zahtev, ljudskih teženj. Prvič zahtevajo, da se enostavno vsi naši narodno-osvobodilni odbori, tako PNOO, Mestni svet za Trst, Okrožni in tako dalje razpuste in formirajo od zgoraj odbori na osnovi paritete med posameznimi strankami. Ta pariteta bi pomenila, da naj od ljudi, ki jih je ljudstvo izvolilo v te odbore, ostane v bodočih odborih po en predstavnik proti enemu predstavniku vsake od teh strank, ki si jih je ta gospoda izmislila. To je najbolj nedemokratičen način za uvajanje diktature in manjšine na površje.

Drugi odgovor predlaga ravno tako razpustitev vseh dosedanjih narodno-osvobodilnih odborov in na osnovi paritete in falzificiranega ljudskega štetja formiranje posvetovalnih organov pri prefektu, sindikatih itd. Tudi to je predlog, ki si ga lahko izmisli samo gospoda pri kavarniškem omizju, ki ji smrdi vse, kar diši po ljudstvu.

Klevetniške gonje

Istočasno so začeli ti ljudje organizirati konference in pisati članke, kjer se poslužujejo preizkušenih Goebbelsovih propagandnih metod. Ne vidijo potreb ljudstva, ne govore o konkretnih vprašanjih, ampak smatrajo, da je osnovna naloga klevetniška gonja proti komunizmu. Kakor se niso udeležili oborožene borbe proti okupatorju, tako ne morejo ta dan čutiti nobenega spoštovanja do žrtev te borbe, nobenega spoštovanja do onih, ki so v tej borbi največ dali in največ žrtvovali. Ves svet danes priznava odločilno vlogo komunističnih partij v borbi proti fašizmu. Brez dvoma so ravno komunisti v Julijski krajini dali v tej borbi največ žrtev in pokazali največ pripravljenosti sodelovati z vsakim, ki se hoče resnično staviti v službo ljudstvu. Če se ta gospoda danes oprijemlje protikomunistične gonje, je to torej samo izraz dejstva, da jih težka borba ni izučila in hoče še naprej stopati po zavoženih Goebbelsovih kolesnicah.

Posebej se moramo tudi dotakniti katoliškega tiska, ki pod vodstvom škofa Santina in nadškofa Margottija nadaljuje s klevetami, ki jih je ta tisk uporabljal v dobi fašizma. Poznano je sodelovanje teh dveh škofov z Mussolinijevo fašistično oblastjo. Poznane so njune okrožnice, s katerimi sta pozivala duhovščino k nastopu proti našemu partizanskemu gibanju. Danes nadaljuje ta tisk v isti smeri. Dočim ni nikdar našel potrebe nastopiti proti streljanju talcev, proti požiganju naših domov in vasi, proti odvajanju našega ljudstva v internacije, ampak je celo prepričeval ljudi, da smo za talce, požige in internacije odgovorni narodno-osvobodilni borci, češ da gremo z glavo skozi zid, češ da je treba čakati in spoštovati oblast, kakršna pač je, organizirajo danes oni odpor proti ljudski oblasti, ki obstoji, in zlivajo golide gnojnice na to oblast.

Zlasti ta katoliški tisk in pa Voce libera, ki gre zvesto po njegovih stopinjah, stika danes za stranmi, ki naj bi uničile ugled herojske ljudske narodno osvobodilne borbe, ugled, ki ga ni mogoče uničiti. Danes stikajo po kraških jamah in hočejo najti tam dokaze za nasilje in teror teh narodnih herojev. Organizirajo, da prihajajo novinarji velikih svetovnih listov, da stikajo po teh jamah, ne gredo pa pogledat porušenih kraških vasi, ne gredo pogledat porušene in požgane Istre, ne gredo pogledat grobov padlih herojev v Istri, v Trnovskem gozdu, v Brdih pri Benečiji, ampak stikajo, da bi našli v kaki kraški jami karabinerja, ki mora vendarle ni bil fašist, ampak samo »služabnik fašizma«.

Tovariši in tovarišice, samo v interesu Göbbelsa so bile katinske afere. Komu so torej lahko danes v interesu take klevete o kraških jamah? Samo onim, ki gredo po sledovih Göbbelsa.

Sodelovanje duhovščine

Pri tem moramo posebej poudariti na del duhovščine, ki gre ves čas borbe z nami in ki se danes še v večji meri vključuje v našo borbo. Ob takem zadržanju njihovega vodstva je odločitev te duhovščine za aktivno podporo ljudstvu in njegovi oblasti toliko važnejša in častnejša zanje. Mi tudi imamo v programu točko, s katero zagotovimo vso svobodo veri. Dokazali smo v dolgoletni borbi klevetniški in lažni značaj vseh očitkov o preganjanju vere z naše strani. Od nas vera ni v nevarnosti. V nevarnosti je od strani onih, ki jo hočejo izkoriščati za nastopanje proti ljudstvu. Zato mi z veseljem pozdravljamo duhovščino, ki gre z ljudstvom.

Jugoslovanski begunci

Da bo reakcionarni značaj tega kroga ljudi in tega tiska jasnejši, poglejmo še eno dejstvo. Ravno s pomočjo tega kroga se kopiči zlasti v Trstu vedno več poznanih in svetovno razkrinkanih kolaboracionistov z okupatorji v Jugoslaviji. Vedno več je zlasti v Trstu znanih belogardistov, ustašev, Mihajlovićevih četnikov in drugih vojnih zločincev, ki uživajo danes v Trstu podporo tistih gospodov, ki nam ponujajo koalicijo in pariteto. Trst je danes poln teh narodnih izdajalcev in vojnih zločincev vseh vrst. Ti gospodje namreč vedo, da tu ni več narodnih sodišč in narodne zaščite in se zato počutijo varne. Da, zgodi se celo, da po cestah Trsta groze našim antifašističnim borcem z aretacijami, atentati in podobno.

Tej bandi demokracija smrdi. Kjer vidijo, da ima ljudstvo oblast, od tam beže. Rešitev vidijo tam, kjer računajo na koalicijo in pariteto. To je danes njihov rešilni konjiček. — So namreč to sami poklicni voditelji, predstavniki partij, sami poslanci. — Očitajo nam nedemokratičnost. Ko dobe oblast, kot v Grčiji, pa nastopijo s svojo pravo protidemokratično in protiljudsko teroristično dušo na dan. Najprej sporazum na osnovi paritete, najprej ogoljufati ljudstvo in potem udariti po njem.

Tej belogardistični, ustaški izdajalski bandi iz Jugoslavije nudi podporo tisti del Italijanov v Trstu, ki govore, da branijo italijanstvo pred nevarnostjo slovanstva. Ta zveza z izdajalci slovanstva dokazuje ponovno, da tej gospodi ne gre za obrambo italijanstva, ampak da ji gre predvsem za ljudske oblasti, ljudske demokracije, da torej ne gre za nevarnost slovanstva, ampak za nevarnost, da se ljudska demokracija dokončno utrdi na oblasti. Pri tem računajo, da jim bo uspelo zavarati svetovno javnost. Zadnje volitve v Angliji so dokazale, da hoče angleško ljudstvo resnično demokracijo, da hoče, da obveljajo obljube atlantske listine, da se preneha s špekulantsko taktiko reakcije, ki skuša v svetu podpirati vse tiste struje, ki hočejo izmaličiti pojem demokracije.

Organizacije antifašistične unije

Tovariši in tovarišice, danes se bije boj pri nas in v svetu proti strujam, ki hočejo ogoljufati ljudstvo za njegova pričakovanja, ki hočejo izmaličiti demokracijo in tako ustvariti pogoje za nov pohod fašizma. Naša naloga je: ne čakati, delati in delati, razvijati iniciativo ljudstva, poživiti delo narodno osvobodilnih odborov, poživiti njihovo gospodarsko aktivnost, poživiti zbore volilcev in predvsem poživiti delo antifašistične unije.

Aktivna antifašistična unija je osnovna garancija ljudstva, da mu bo uspelo obdržati tudi danes proti novemu sovražniku njegovo akcijsko in borbeno enotnost, da mu bo uspelo prekrižati račune reakcije.. Formirati oziroma poživiti moramo organizacije antifašistične unije v vsaki tovarni, obratu, ulici, hišnem bloku, vasi, šoli, uradu itd. Vršiti moramo množice političnih konferenc. Pritegovati nove ljudi k aktivni borbi. Ustvariti moramo tako organizacijo, da ne bodo mogli bivši fašisti, skvadristi kakor tudi četniki, ustaši in belogardisti najti kotička v Julijski Krajini niti v Trstu, kjer bi se mogli skriti pred ljudsko sodbo.

Ustvariti moramo tako organizacijo, v kateri bodo vsi člani dovolj sposobni, da spoznajo intrige sovražnika, ki skuša ljudstvo ogoljufati. — Naše organizacije morajo biti dovolj široke, da bodo sposobne sprejemati v naše vrste pristaše in skupine strank, ki zaradi svojih nedemokratičnih vodstev danes še nočejo sodelovati z nami.

Mi smo vsak čas pripravljeni sodelovati z novimi skupinami in veseli bomo, če se bodo hotele priključiti skupni borbi. Ne smemo pa čakati na njihovo milost. Če nočejo, naj gredo svojo pot. Bodočnost bo dokazala, da so ostali sami brez ljudstva, kajti ljudstvo je v teh štirih letih borbe spoznalo vse mogoče goljufije in se naučilo zaupati resnično samo borcem.

Močna antifašistična unija je nujna potreba ljudskih množic — to so te množice same. Mi v njihovi službi smo dolžni zastaviti vse sile, da gremo z njimi, da jim ostanemo zvesti tudi danes, da preprečimo vse goljufije na njihov račun. Preprečiti moramo zločinske nakane vseh tistih, ki so jim bile ljudske množice, ki jim je bila demokracija dobra, ko so morale ljudske množice krvaveti v boju, ki pa delajo danes vse, da preprečijo tem množicam uživanje sadov te borbe. Dokler ljudstvo ne prejme vseh sadov te borbe, borba ni končana.

Tovariši, naše geslo je in ostane:

Smrt fašizmu — svobodo narodu!

Tov. dr. Alfred Šerko je imenovan pri Krajevnem NOO v Postojni — Uprava Postojnske jame — za znanstvenega referenta pri Postojnski jami in Jamskem muzeju.

Delovne čete

Odnosi delovnega ljudstva do dela se danes bistveno ločijo od onih v stari Jugoslaviji, ko je bil delavec popolnoma nezainteresiran na proizvodnji. Delal je le toli, ko, da je z zaslužkom bedno preživljal sebe in družino. Koliko in kako se bo naredilo, ga zato ni moglo mnogo skrbeti. To pa ni čudno. Delavec je uvidel, da gre ves dobiček v žep njegovih izkoriščevalcev, da torej dela samo za koristi teh. Razen neposrednega izkoriščanja njegove žive delavne sile je bil izkoriščan še posredno pri nakupovanju nujnih življenjskih potrebščin. Zato ni bilo tistega veselja do dela, ki ga človek po naravi ima, saj so mu z brezvestnim izkoriščanjem njegove delovne sile ubili vso podjetnost in ga napravili pravega sužnja. Zato se prejšnje delo ne da primerjati z današnjim.

Danes po krvavi štiriletni borbi, v kateri je ravno delavec doprinesel največ žrtev in s katero smo si priborili svobodo in svojo ljudsko oblast, ki bo ščitila in delala za koristi vsega delovnega ljudstva, ker delavec v njej popolnoma enakopravno soodloča, danes stopa delavec z veseljem na delo, danes ustvarja za sebe, za svojo družino, za vse, ki so se borili in ki danes delajo, za skupen dom poštnih delovnih množic. Danes delavec ve, da bo ves njegov trud, vse njegovo prizadevanje dobro naložen kapital zanj, za njegovo družino. Zato dela požrtvovalno, zato daje iz sebe vse sile, da opravi čimveč in čimboljše svoje delo.

Štiriletna vojna nam je pustila grozno razdejanje. Samo z nesebičnim, požrtvovalnim in organiziranim delom vseh ljudskih množic bo mogoče zaceliti hude rane, ki jih je vojna zadala našemu gospodarskemu življenju.

Poleg škode, ki jo je povzročila sama vojna vihra, to so predvsem porušena mesta, požgane vasi, uničene železniške proge in mostovi, nam je povzročil okupator ogromno škodo tudi v naših rudnikih. Samo izkoriščali in ropali so v naših rudnih bogastvih, da bi nasitili fašistični vojni stroj, ki je požrl vsak dan ogromno živih in tvarnih sil, pri tem pa se niso zmenili za rudniške naprave, ki so od leta do leta propadale.

Težke rane so prizadejali tudi našemu kmetijstvu. Pobili in odpeljali so ogromno živine, uničili mnogo poljedelskega orodja, vozov in drugih naprav. opustošili polja in vinograde.

In danes, ko smo svobodni, stojimo pred veliko in težko nalogo: obnoviti naš dom in naše gospodarstvo. Izpolnitev te naloge je prvi pogoj za vse nadaljnje udejstvovanje. Kakor smo si z lastnimi silami končno priborili svobodo, tako smo tudi sedaj v glavnem navezani na lastne sile, na svojo iznajdljivost, na svojo delavnost. Slovensko ljudstvo je delavno ljudstvo. Ob prvem jutranjem svitu že srečaš kmeta s koso na rami, ko odhaja na travnik kosit, vidiš pridnega delavca, ki koplje na svoji majhni njivici, preden gre na delo v tovarno.

Toda vse te sile so še v marsičem razcepljene, vsakdo dela le za sebe, za svoje. Danes, ko povsod na vseh popriščih dela manjka delovnih moči, ko morajo posamezni kraji pomagati drug drugemu, je nujno, da zberemo vse svoje sile in jih uporabimo organizirane, kjer je potreba največja.

Prva naša skrb je, da pospravimo ruševine, da vzpostavimo prometne zveze med posameznimi kraji, da v redu obdelamo polje in vinograd, da začnemo z obratovanjem v industrijah, od katerih proizvajanja je odvisen naš nadaljnji razvoj.

Zato je potrebno, da z udarniški m poletom proprimemo za delo. Delo — proizvodnja je tisto, kar bo utrdilo našo zmago, kar bo učvrstilo naš položaj v svetu. Marsikje so vprav doumeli potrebo časa in začeli s skupnim organiziranim delom. Mladina, ki je bila prva v borbi za svobodo, hoče biti in je tudi prva pri delu za obnovo. Dobro je razumela geslo narodne fronte: Junakom borbe naj slede junaki dela!

Zlasti mladina v Sloveniji in v ostalih federalnih edinicah naj nam bo v tem vzor. Mladina Ljubljane je organizirala delovne brigade in odšla na Krško polje, kjer so Nemci izselili skoraj vse prebivalstvo, da obdela njive, da zagotovi prehrano mnogim izčrpanim ljudem. Enako dela mladina na Hrvaškem in v Slavoniji. Na tisoče mladincev in mladink po vseh jugoslovanskih mestih se prijavlja na delo na posestvih, na delo pri proizvodnji. Delajo pri gradnji železniških prog in v tovarnah ter tako koristijo skupnosti ter navezujejo tisto vez med kmetskim ljudstvom in mestnim človekom, ki je bila v prejšnji dobi zelo rahla ali pa je sploh ni bilo. Poleg tega pa dobiva mladina popolnoma drugačen odnos do dela. **Delo, pa naj bo kakršnokoli, postaja last mladine, delati in to nesebično delati za svoj narod, je čast za vsakega poštenega mladinca.**

Tudi na Primorskem so ponekod že organizirane delovne čete, ki so pokazale že lepe uspehe. Primorska mladina, ki je preživljala težka leta pod fašizmom in je žrtvovala ogromno za svojo svobodo, je tudi danes pripravljena delati za svoje ljudstvo, za svoj dom, ga dvigniti iz ruševin, da izbriše sledove, ki jih je pustil fašizem v 23 letih svoje tiranije.

Brez dvoma je danes mladina Idrije prva, ki je organizirala šest delovnih čet in v kratkem času očistila mesto ruševin, ki jih je povzročilo bombardiranje. Skupno z rudarji je mladina pomagala pri očiščevalnih delih v rudniku oziroma v topilnici, sedaj pa je mladina odšla v vas Vojsko, da tudi tam s svojim delom dokaže ljubezen do domače grude.

Delovne čete mladine v Postojni so v 14 dneh očistile mesto ruševin, poleg tega pa so pomagale pri pospravljanju žita. Ker je primanjkovalo delovnih moči, je mladina delala tudi ponoči.

Delovne čete v okraju Ilirska Bistrica so obdelale 272 njiv, oprale v enem dnevu 1460 komadov perila za naše borce.

Skupno število delovnih čet v Vzhodno Primorskem okrožju je 57, v katerih sodeluje 9461 mladincev in mladink. Te delovne čete so po okrajih Idrija, Cerkno, Tolmin, Ajdovščina, Grgar, Postojna, Ilirska Bistrica in Koper.

Istrska mladina je zaposlena pri čiščenju ruševin v požganih vaseh, pri obnavljanju cest in mostov, dela pa tudi v tovarnah konzerv »Ampelea«.

V okrajih Grgar in Cerkno pospravljajo mladinske delovne čete ruševine in pomagajo pri postavljanju lesenih barak.

Delovne čete Tolmina in Postojne so poleg rednega dela na polju in pri pospravljanju ruševin nabrale še 13.000 kg starega železa. Mladinske delovne čete pri Sv. Luciji so očistile progo, da so jo potem lahko izročili prometu.

Tako dobiva danes delo pri mladini tisto vrednost, ki mu po vsej pravici gre, saj bomo le z delom in to z nesebičnim delom vseh prebrodili trenutne dejanske težave in dosegli končno blagostanje vsega delovnega ljudstva.

Kruha delovnim množicam - prvo delo ljudske oblasti

Samo s tesnim sodelovanjem tistih, ki so že v polni meri razumeli važnost obnove, pa so prijeli za kramp in lopato, ki so vse svoje sile že posvetili produkciji, je bilo možno preiti k redni preskrbi delovnega ljudstva. Primorska je trpela ne samo štiri vojna leta, ampak 25 let, nasilje lačnih fašistov, ki so samo ropali in ropali, pred begom pa so požgali in podrli skoraj vse do drobnega.

Dobri trije meseci so minuli po osvoboditvi in že prehajamo k redni preskrbi, kar priča, da za zavedne delovne množice, ki imajo svojo ljudsko oblast, ni nepremostljivih ovir.

Že v juliju pa so bile razdeljene potom prehranjevalnega urada Prerada na ozemlju, ki je pod nadzorstvom Jugoslovanske armade, tele količine življenjskih potrebščin:

moke 585.000 kg,
pšenice 619.270 kg,
koruze 163.425 kg
koruzne moke 17.500 kg,
masti 31.490 kg,
olja 19.478 kg,
konzerviranega mesa 16.628 kg,
marmelade 9.554 kg,
kvasa 2.092 kg,
fižola 11.745 kg,
soli 28.539 kg,
surove kave 4.907 kg,
mila 7.660 kg,
sladkorja 20.874 kg,
cigaret 8,909.760 komadov,
vžigalic 92.750 škatljic,
mineralne vode 5.753 litrov.

Odsek za trgovino in preskrbo pri Poverjeništvu pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora je dal razdeliti ta živila na osnovi popisa prebivalstva.

Za mesec avgust pa so bile izdelane živilske nakaznice, ki predvidevajo naslednjo delitev:

250 gr moke ali 300 gr kruha dnevno,
400 gr maščobe mesečno,
250 gr slodkorja mesečno,
500 dr soli mesečno,
75 gr kvasa mesečno,
400 gr marmelade mesečno,
70 gr kave mesečno,
1.50 dcl kisa mesečno.

Pri tem pa je treba upoštevati še dejstvo, da dobe vsa omenjena živila le dotični, ki nimajo lastnega pridelka (polnooskrbovanci), dočim dobe tisti, ki pridelujejo, pa ne v zadostni meri, da bi se preživeli, le del teh živil (delnooskrbovanci) in tisti, ki se lahko sami preživljajo z lastnim pridelkom, pa dobe le uvožena racionirana živila (riž, sladkor, sol itd.).

Poleg tega dobe težki in najtežji delavci še primerne dodatke moke, maščobe in riža ali odgovarjajočih hranil.

Ta uspeh pa mora pritegniti v stvarno delo k plugu, na polje, v delavnice, v tovarne še vse ostale, ker le na tak način bomo dosegli to, za kar smo se tudi borili — dovolj velik kos kruha. Pri tem nas mora spremljati vselej in povsod zavest, da sedaj prvič sami zase delamo. Minuli so časi, ko so romali vagoni in vozovi v shrambe izkoriščevalcev, dočim pa si je delovno ljudstvo iz dneva v dan zategovalo pas in stradalo.

Porušeni Komen — klic po obnovi

Na Krnu, v domu prvih naših partizanov

Krn, Mrzli Vrh, Rdeči rob in Vodil, to je tolminsko gorovje, ki je že 1942. leta sprejela tolminske fante, ki so ubežali iz fašistične italijanske vojske, iz rok fašistov, ki so jih hoteli odpeljati v Italijo, v takozvane »battaglioni speciali«. Odšli so v gore, da maščujejo trpljenje primorskega ljudstva, da osvobode zasužnjeno Primorsko in dokončajo tradicijo tolminskih puntarjev .

To tolminsko gorovje je prav očetovsko hranilo in ščitilo ves čas narodno osvobodilne borbe in je očuvalo tudi takrat, ko je preko 10.000 fašističnih hlapcev 1942. leta navalilo na malo tolminsko četo. Hoteli so jo uničiti za vsako ceno. Toda naših čet ni strla nobena še tako močna ofenziva. Stale so tako trdne, kot še danes stoji naš Krn, ki je mogočna priča najsrditejših borb.

Mladina z onstran »modre črte« iz kobariškega okraja je šla na Krn na izlet, da vidi kraje, kjer je tekla kri naših partizanov in da pokaže hvaležnost borcem, ki so se tako junaško bili pod Krnom. Povabila je še mladino iz tolminskega okraja in borce iz hrvaške brigade ter komande mesta Tolmin.

Povabljeni mladinci in borci so se izletu z veseljem pridružili. V soboto 4. t. m. popoldne je mladina odpotovala iz Kobarida in Tolmina. Srečali sta se v vasi Krn, kjer so priredili miting in je tolminska mladina podarila mladini iz kobariškega okraja sliko maršala Tita kot spomin in znak tesne povezanosti naše mladine, kot znak bratstva, ki ga je mladina skovala v tej osvobodilni borbi. Podarila je sliko maršala Tita kot spomin na borce, ki so v borbi obležali pod Krnom, spomin na tiste borce, katerim je mladina kobariškega in tolminskega okraja že l. 1942. prinašala prav tja daleč v goro hrano in obleke, skozi vse fašistične zasede.

Naslednjega dne so zarana odšli iz vasi Krn. Mladina in borci so tekmovali, kdo bo prvi na vrhu. Toda naši borci, junaki hoje, saj so neprestano hodili in samo hodili skozi dolga štiri leta, so mladino prekosili. Tudi to tekmovanje je bil spomin na slavne podkrnske borce, ki so s prezirom smrti jurišali, kdo bo potolkel več sovražnikov.

Neljub dogodek bivših internirancev iz Istre

Nekaj naših sonarodnjakov iz Istre, interniranih na Korziki, je bilo prepeljanih v Marseille in so bili tam razdeljeni po raznih delovnih četah v zavezniški službi. V svojem navdušenju za novo Jugoslavijo so skušali na vse načine izraziti ljubezen do svoje domovine in do Jugoslovanske armade, osvoboditeljice Istre. Da bi to svoje razpoloženje tudi na zunaj izrazili, so si prvega dne našili na rokave jugoslovanske trobojnice s peterokrako rdečo zvezdo. To njihovo rodoljubno dejanje pa ni bilo všeč enemu izmed višjih zavezniških častnikov, ki je zato ukazal neki četi Istranov, da odložijo jugoslovanske trobojnice, »ker se še ne ve, komu bodo pripadli«. Istrani so se odločno uprli temu ukazu, poudarjajoč, da se oni čutijo Jugoslovane in da nima nihče pravice siliti jih, da bi odložili znake svoje domovine. Zaradi tega sta bila na mestu aretirana dva Istrana, kasneje pa še 19. Pripeljali so jih v taborišče nemških ujetnikov. Šele z vztrajnimi intervencijami se je posrečilo ta neljubi dogodek razrešiti. Svojo ljubezen do nove Jugoslavije pa so Istrani pokazali tudi s tem, da so od svojega malega zaslužka zbrali za siromašne jugoslovanske otroke 28.000 frankov, 620 komadov različnega tekstilnega blaga, več sto komadov mila, kave, sladkorja, bonbonov, smokev, konzerv in drugih predmetov ter poslali našim zastopnikom, ki so se jim zahvalili za ta njihov ganljiv in rodoljubni korak.

»Ta ne spada v odbor! Proč z njim!«

Pred dnevi je referent za socialno skrbstvo sklical širši sestanek ob 7. zvečer. In res smo se polnoštevilno zbrali, posebno veliko je bilo zastopnic AFŽ. Čakali smo do 8. ure ko je prišel tov. tajnik. Sedaj je ugotovil, da nima naočnikov in neka tovarišica mu je stopila na dom po nje.. Potem je prečital okrožnico. Treba pa je bilo še konkretnih navodil o delu, toda tov. tajnik se ni več zmenil za zborovalce, ampak je mirno gledal po cesti. Tovarišice so ga obstopile in prosile, da bi stopili v sobo in tam nadalje razpravljali. Toda niso uspele. Tovariš tajnik je izjavil, da je v sobi Lebanka, ki je njegova osebna sovražnica, ki ima čas, pa naj dela, on pa ne bo prisostvoval.

Pobasal je pole, obrazce in prijave za ubožne, sirote in podobno, potlačil v žepe in meni nič, tebi nič odšel domov.

Ljudstvo je začelo vpiti: »Ta ne spada v odbor! Proč z njim!«

Nato je prišel tov. predsednik, ki se je prijazno in domače pogovoril z zborovalci. Zelo zadovoljni smo se proti 10. uri zvečer razšli. Vso moralo, ki jo je tajnik s svojim nastopom zrušil ljudem, je predsednik spet dvignil, ko nam je vse tako prijazno razložil.

Štefanija, Bača, okraj Tolmin.

Gornji dopis priča o skrajni nezrelosti tajnika. Človek, ki v teh dneh največjih naporov našega ljudstva za obnovo domovine kaže iz osebnih razlogov toliko delavne plitvosti res ni, ne more in ne sme biti vreden, da je tajnik nekega narodno osvobodilnega odbora, zato je povsem zdrav in utemeljen klic zborovalcev: Proč z njim! Da proč s takim, ki ovira pohod naših ljudskih množic v lepšo bodočnost. Dolžnost NOO v Bačah je, da takoj skliče zbor volilcev in omogoči ljudskim množicam dokončen obračun, da mu soglasno vzamejo zaupnico, ki je ni vreden.

Morda so nam zato vzeli Narodno zaščito?

Dne 24. julija so v Plavah fašistični eksponenti raztrgali sliko maršala Tita, ki je bila nalepljena na zidu privatne hiše. Niso se zmenili za hišnega gospodarja, ki je prišel in protestiral proti takemu postopanju.

V soški dolini se fašisti še vedno svobodno kretajo. Tako se danes vrača v Anhovo Paskoli Giuseppe, dolgoletni sekretar fascia v Anhovem. Bil je v fašistični dobi terorist mirnega ljudstva in o tem nam pričajo njegovi pohodi z ricinovim oljem po naših vaseh. Še posebno zločinski se je pokazal, ko sta slovenski in italijanski narod v najtežjih okoliščinah stopila v borbo proti fašizmu. Izdajal je vsevprek, mučil je borce za svobodo. Leta 1942 je bil pri mučenju naših najboljših borcev v Renčah in se je pri tem delu odlikoval.

Ne smem se vmešavati v politiko

Šele, ko sem čital članek v »Primorskem dnevniku« o odgovornosti škofa Antona Santina, mi je prišlo na misel, da bi javno povedal še to, kar se je dogodilo v naši vasi.

V soboto, dne 12. maja t. l., se je zvečer po delu sestal Krajevni narodno osvobodilni odbor, da reši v glavnem vprašanje osnovanja delovne čete. Sklenili smo, da skličemo vse delovne moči, ki so nam na razpolago, in sestavimo delovno četo, ki bo imela nalogo, da pomaga tistim družinam, ki nimajo dovolj sposobnih moči za delo. Nekdo je med nami predlagal, da bi prosili g. župnika, naj on razglasi v cerkvi ta sklep Krajevnega narodno osvobodilnega odbora in povabi ljudstvo na sestanek, ki bi se vršil drugi dan ob peti uri popoldne. Z ozirom na to, da smo bili utrujeni od dela in da ne bi mogli do drugega dne obvestiti vseh vaščanov, je bil predlog sprejet in k župniku je odšla neka članica Krajevnega odbora in ga prosila za to uslugo. Župnik pa ji je odgovoril: »Imam ukaz od škofa, da se ne smem vmešavati v politiko.«

Mislim, da predstavlja naša prošnja precej borno politiko. Če bi bil ta župnik tak, kakor je veliko njegovih tovarišev, to se pravi, vsaj malo zaveden Slovenec, ne bi šel po poti takih škofovih ukazov. Morda se pa »gospod« župnik ne spominja več, kolikokrat je razglasil v naši cerkvi razne fašistične in švabske slepарije? Koga je takrat vprašal za dovoljenje? Naj ljudstvo razsodi!

Krajevni narodno osvobodilni odbor za Bertoke, okraj Koper.

Dajmo osnovo načrtni obnovi - zberimo staro železje!

Brez dvoma sta za obnovo naše porušene domovine in dvig našega izropanega gospodarstva poleg premoga najbolj potrebna železo in jeklo. Brez teh snovi si obnove naše domovine ni mogoče zamisliti. Vzpostaviti naš promet na primer, kar je osnovni predpogoj za močno in trdno gospodarstvo, pomeni zgraditi jeklene mostove, položiti stotine kilometrov prog, napraviti železniške stroje in vozove, vse iz železa in jekla.

Torej, če hočemo, da nam bo industrija dala teh stvari, ji moramo dati železa in jekla. Borba za jeklo in železo pa ni samo borba rudarjev, ki kopljejo železno rudo, to ni samo borba delavcev, ki pretapljajo rudo v jeklo, ampak je borba nas vseh. Zavedati se namreč moramo, da so takoj nujno potrebne ogromne količine železa, ki jih pa ne moremo v zadostni meri izkopati, lahko pa jih naberemo, saj leže razmetane križem naše domovine.

Prav mirno in brez pretiravanja lahko rečemo, da je odvisno v veliki meri od truda, ki ga bomo mi posvetili zbiranju železa, če bomo imeli dovolj mostov, prog, stavbnega železja, če bodo imeli naši kmetje dovolj kladiv, sekir in žebljev, da si bodo na pogoriščih zgradili nove domove. Od tega je odvisno, če bo imel kmet dovolj motik, plugov, bran, da bo res lahko obdelal zadnji košček rodne zemlje.

Poleg tega pa se moramo zavedati tudi dejstva, da se da novo jeklo stapljati le, če rudi primešamo polovico starega železja. Zatorej je jasno, da ne bodo mogle tovarne izdelati dovolj jekla, če ne bo starega železja na razpolago.

Zato je nujno potrebno, da načrtno pristopimo k zbiranju starega železja. Naloga množičnih organizacij AFŽ, ZSM, sindikalnih podružnic in pionirjev je, da razvijejo največjo delavnost ter organizirajo štirinajstdnevno kampanjo, ki naj se prične 20. t. m. V vseh okrajnih središčih naj osnujejo zbirališča za to železje. Brez dvoma je, da bo v tem našem naporu tudi naša vojska, kjer je le mogoče, pomagala s svojo delovno močjo in s prevoznimi sredstvi. Poleg tega morajo množične organizacije prikazati širokim množicam smisel te kampanje in s sodelovanjem z ljudsko oblastjo rešiti vsa organizatorična vprašanja. Organizacije naj v posameznih krajih nastopajo skupno, organizirano in s točnim delovnim načrtom.

Kako moramo zbirati staro železje? Vsi ostanki orožja po naših krajih, mestih in poljih, kakor nemški tanki, topovi, razbitine avtomobilov, neuporabne puške in zarjavele čelade, vsi jekleni objekti, kakor porušeni mostovi, skrivljeno železje porušenih stavb, pokvarjene železne ograje, vsi nepopravljeni stroji po naših porušenih tovarnah in vsi kosi starega železja po naših gospodarstvih, kot neuporabna žica, skrivljeni in zarjaveli žeblji, staro okovje in podobno. Z drugimi besedami, kjer koli je kos starega železa, ga je treba prinesti na zbirališče v kraju ali okraju. Vse to se da preliti v pluge, mostove in koristne predmete, ki jih nujno rabimo pri našem gospodarstvu.

Naše geslo v teh dneh zbiranja mora biti: Ne sme ostati niti ena porušena tovarna, stavba, niti eno dvorišče, klet ali podstrešje, od koder ne bi odnesli slehernega koščka neuporabnega železa na zbirališče. To zbiranje pa je treba razviti na osnovi tekmovanja med posameznimi organizacijami in med skupinami ter poedinci v teh organizacijah. Tekmujejo naj nadalje med seboj vasi, kraji in okraji celotnega vzhodno primorskega okrožja. Pri tekmovanju naj se izkaže, kdo je nabral več starega železa, kdo je zbral dovolj za zgradnjo enega kilometra proge ali nekaj sto metrov. Izide tega celotnega tekmovanja je treba z imeni udarnikov objaviti po vseh stenčasih in poslati na vsa uredništva naših časopisov.

Za to delo, kakor za slednje delo pri izgradnji našega gospodarstva naj primejo naše organizacije z isto požrtvovalnostjo in napori za obnovo naše porušene domovine, s kakršno so odhiteli naši partizani v boj za njeno osvoboditev od fašistov.

Socialno skrbstvo - pomoč delovnemu ljudstvu

Uporniške puške na Primorskem so pokale tudi za pravično socialno skrbstvo ljudstva, ki ima edino res pravo in pošteno osnovo v ljudski oblasti. Od trenutka, ko se je ljudstvo zavedlo, da samo odloča o svoji bodočnosti in ni več strahu, da bi plod njegovega dela pogoltali razni protiljudski in samo na ljudskih žuljih sloneči reakcionarji, je začelo pojmovati drugače vsa družabna vprašanja. Od tedaj mu niti trenutne težave ne zamegle pogleda na naloge, ki stoje pred njim, na nujnost očuvanja pridobitev naše borbe in na važnost dograditve trdne, gospodarsko močne domovine enakopravnih ljudi. Zavest, da bije naše ljudstvo težak boj na polju obnove in pravilna precenitev težav in naporov, da bi si sredi podrtega sveta postavili nove domove, pa ga je vključila na fronti dela med udarnike.

Tako moramo ugotoviti velikansko spremembo pri odnosu do dela. Dobro vemo, da smo imeli pod fašistično Italijo pri nas polno zdravih delovnih sil, ki pa so brezposelne ginile tja v en dan. Kako ne bi? Kmetu so jeseni odpeljali pridelek v skladišča fašističnih mogotcev, kmet sam in vse delovno ljudstvo pa je stradalo. Zakaj bi potem delal? Danes pa, ko ljudstvo dela zase, za delovne množice, je kljub težkim povojnim prilikam žrtvovalo res vse svoje najboljše sile.

Ob tem pa se je tudi povsem spremenil položaj socialnega skrbstva. Danes ne predstavlja to več tistega starega aparata, ki je imel včasih v obliki raznih pisarniških, socialno prepleskanih ustanov nalogo, na vse načine prikrivati in tlačiti tedanjo družabno gnilobo, ki je bila nujna posledica fašistične izžemalne oblasti. Danes ni in ne sme biti naloga socialnega skrbstva, da bi s peščico denarja, vrženega med množice za trenutek podaljševala življenja brezposelnim. Socialno skrbstvo ne sme in ne more metati nezasluženega denarja tja v en dan, ker mora zadobiti naš denar osnovo v delu in imetju našega ljudstva in bi se taki delitvi reklo krasti delovnim množicam plodove njihovega dela. Poleg tega pa delovno ljudstvo, enotna skupnost delavcev, kmetov in delavnih inteligentov, ki ima v rokah oblast, nikakor noče in ne more biti odvisna od podpor, miloščin in drobtinic, ker to žali delavsko zavest in vzbuja ponovno občutek manjvrednosti, poleg tega pa si je naše ljudstvo v borbi priborilo popolno pravico do dela, ki so mu jo fašisti kratili. To delo pa mu mora nuditi vse pogoje za dostojno življenje. Kjer pa tega ni mogoče takoj doseči, tam je naloga socialnega skrbstva: takoj priskočiti na pomoč.

Naš človek je splošno poznan kot delaven in značilna je narodna krilatica: Raje poginem, kakor da bi prosjačil. Socialno vprašanje se da torej pravilno rešiti le z zaposlitvijo vseh delazmožnih, ker bo le na ta način rešitev zdrava, koristna in trajna s stališča poedinca in skupnosti. S tem se tudi v polni meri zadosti zavesti, da se vsak preživlja sam in ponosnemu občutku, da pomaga graditi domovino.

Vendar pa so se pojavili primeri med nami, res da osameli, da si ti posamezniki še niso osvojili pravilnega odnosa do dela, še manj pa so se potrudili prestopiti okvir samo svojih zahtev in zahtev omlednega, zdravemu življu tujega ugodja, ki se mu pravi lenoba.

V dobi, ko se vse ljudstvo z nadčloveškimi napori prebija skozi trenutne težave, ko naš delavec ne gleda na uro, ampak na to, koliko je naredil, ko kmet skoraj da z rokami razkopava zemljo, da bo rodila, ker so mu vse stroje in živino pokradli fašisti, ko vsi, možje, žene in dekleta ter mladina s krampi in lopatami čistijo ruševine, popravljajo proge in mostove, zbirajo staro železje in papir in steklo, ko je vse v enem samem, samo zmagoslavju lastnem poletu dela, predstavljajo taki brezbrižneži tisto »previdno domoljubno dušico«, ki skuša brez truda na našem ognjišču greti tudi svoj lonček. Zato je primorsko ljudstvo, ki je svojo delavoljnost manifestiralo z osnovanjem precej številnih delovnih čet, o katerih požrtvovalnosti govore očiščena naselja, obdelana polja, obnovljene ceste, zgrajeni mostovi in tako dalje in tako dalje, upravičeno ogorčeno nad slednjim pojavom delovne brezbrižnosti.

Tako je odkrilo, da nekateri mirno sede doma in čakajo, čakajo. Potem pa, ko je prazna kašča, ko nimajo ničesar za »v lonec«, pa hajdi na socialno skrbstvo. Tam so zbrana živila, tam je denar za potrebne. In kdo je potreben? Oni, saj so vendar brezposelni in ničesar nimajo. Tako je potem še pojmovanje teh ljudi. Tak grd primer skrajne nezavednosti beleži Grgar, ki je vse prej ko ponosen na to. Vaščani vsi vedo, da so zbrali živila, ki so jih prigarali in si jih pritrgali od ust za tiste, ki res ne morejo delati, pa so mnogo, mnogo za nas naredili: za ranjence, sirote, onemogle vdove, za prizadete žrtve vojnih grozot.

Prav tako je Idrija, ki je vsa v ognju dela, upravičeno razburjena nad tistim ostankom »brezposelnih«, ki skozi okna prijazno nasmejani spremljajo delo na ulicah, v rudniku, kjer z največjim požrtvovanjem, ki mu ni z lepa primere, garajo možje, žene in mladina z enim samim ciljem pred seboj: za jutrišnji dovolj velik kos kruha nas vseh. »Brezposelni« se niso zmenili za ruševine po cestah, niti za opustošen rudnik, niti ne za neobdelano polje, kjer danes že delajo pošteni Idrijčani. Prav tako se danes ti »brezposelni« ne zmenijo, če še stoje kovačnice, mlini in žaga, ker se delovne roke zavednih ne dajo raztrgati. Prvi pa so povsod, tam, kjer se deli, kjer je socialno skrbstvo. Seveda, kdo pa bo bolj upravičen kakor oni, saj so »brezposelni«, saj nimajo nič. Mi vsi pa dobro vemo, da je podpore vreden samo tisti, ki dela, dela in zopet dela. Saj pravi že star pregovor: Prazna vreča ne stoji pokonci. Za »brezposelne« pa je danes delovno ljudstvo ta pregovor spremenilo v: Lahko pa prazna vreča leži.

Bistvo našega socialnega skrbstva je torej, podpreti delovno ljudstvo, pomagati mu iz vsake zagate. In to ne tako, da bi ga z raznimi malenkostnimi podporami odtrgoval delu, ampak da bi ga spravil na pot vstvarjalnega dela in da mu pri delu nudi vse to, kar bi mu zaradi trenutnih težkoč manjkalo.

Poleg tega pa ima socialno skrbstvo nalogo, da posveča največjo pažnjo od ulice ogroženi mladini, zaradi bede, že izza fašistične Italije, oslabelih otrok, da jim nudi potrebne pogoje, da se popravijo in tako postanejo enakovredni člani delavnega naroda. Sploh pa mora socialno skrbstvo polagati pažnjo na vse delovno ljudstvo, predvsem in samo na delovno ljudstvo, da mu nudi vso potrebno pomoč. Vsa vprašanja pa mora socialno skrbstvo reševati z najtesnejšim sodelovanjem najširših množic, katera mora doseči preko političnih in pomožnih organizacij. Samo v tem primeru, če bo v reševanje socialnega skrbstva pritegnjeno res vse ljudstvo, bodo postavke dobile plodna tla. V slučaju namreč, da bi se socialna vprašanja v kakršni koli obliki skušala reševati brez najtesnejšega sodelovanja ljudstva, bi obvisela v zraku, brez prave rešitve. Problem socialnega skrbstva zadeva celotno življenje delovnega človeka in mora biti tudi v tem merilu rešeno. Nikakor ne sme noben problem obviseti ob reševanju na ramah samega upravnega aparata, ampak mora delovno ljudstvo rešitev in izvedbo s svojim delom podpreti.

Poleg popolne in zadostne preskrbe v borbi in pri delu onemoglih, poleg popolnega očuvanja socialno ogrožene mladine, poleg oskrbe takih, ki zaradi izčrpanosti, starosti, onemoglosti in upravičene delanezmožnosti sploh, katerim mora socialno skrbstvo zagotoviti življenjske pogoje, je socialno skrbstvo poklicano, da osnuje razne izlete, letovišča in okrevališča za delovnega človeka.

Za vedno pa je pri nas zdrobljen sistem podeljevanja raznih podpor »nezaposlenim«, ker takih ne more biti, saj rabi naša porušena domovina prav slednjo našo delazmožno roko. Ta sistem se je zrušil takrat, ko se je uporniška puška našega ljudstva sprožila proti njegovemu očetu — birokratskemu fašizmu.

Socialno skrbstvo je danes ubralo pot ramo ob rami z delovnim ljudstvom.

Vsi aktivisti k produkciji, na polje, v tovarno, k strojem, na torišče dela, med množice! Vse za dvig našega gospodarstva!

KULTURA

»Srečko Kosovel«

Znana umetniška skupina Jugoslovanskega pevskega zbora »Srečko Kosovel«, ki je v dobi najtežjih dni pod okupacijo s pesmijo dvigala borbenega duha in dajala tistega veličastnega poleta, ki ga je zmožna dati samo pesem, ki je last naroda, ter navdušila s svojim nastopom pred kratkim Ljubljano, je nastopila pot svojih gostovanj po Primorski.

Da, po Primorski! Po tisti zemlji, s katere so morali ti pevci, le nekaj let nazaj, bežati pred bičem fašističnih nasilnikov, ker niso mogli dušiti v sebi svoje besede, besede takrat tlačenega naroda. Dezerterji, begunci, sinovi cest in gozdov in polj, pa vendar oni, ki niso klonili tilnika, stopajo v teh dneh na svoja rodna sveta tla kot zmagovalci, da raznetijo neugasljivi plamenček v srcih svojih rojakov v silen plamen domovinske ljubezni, v požar, ki bo dostojen požaru borbe za svobodo.

V soboto, 28. julija je zaorila njihova pesem prvič v svobodni Vipavi. Pod večer so se zgrnile na trgu okrog preprosto okrašenega odra ogromne množice in pozdravile pevce s tako prisrčnim navdušenjem, kakor pozdravijo le otroci dobrega očka, ki jim je gotovo prinesel nekaj iz dolgega potovanja.

In ti so prinesli mnogo. Pesem, ki jo je gazil neusmiljeni fašist, jo skušal zatreti za rešetkami in žičnimi ovirami, jo razbiti z bičem in psovanjem, pesem, ki so jo hotele pregaziti hitlerjevske jeklene pošasti, to pesem so prinesli domov čisto, neomadeževano, vrnili so narodu biser.

Na tleh, kjer se je še pred kratkim šopiril nacist in fašist, na tleh, ki jih je še včeraj namakal pošten Slovenec s svojo krvjo v borbi proti tem steklim psom, pijavkam delovnega slovenskega naroda, na teh tleh je zaorila »Zemlja slovenska, zemljica krasna«, s teh tal je jeknila v svet »Mi smo ubežniki«, ker je še kos naše zemlje, s katerega še ni pregnana mračna senca Bazovice, je še kos primorske zemlje, kjer slovenska pesem še ne more doneti na ves glas iz dna duše poštenega življa.

Potem pa se je kar vsula toča narodnih pesmi: Zvenela je Bela Krajina, se košatila Kranjska, zaječala je Koroška, bojni krik upora, vstaje, pesem partizanov je donela, jek talcev je kriknil, čul se je odmev celo iz Srbije in Hercegovine, pa prav tam iz bratske Sovjetske zveze.

Mnogo so prinesli ti bratje. Marsikatero oko se je orosilo od sreče, marsikatera kmečka korenina se je vzravnala: »To pa to, naši pa jo urežejo!« Vse vprek pa je grmel smeh in ploskanje, katerega so nenehoma prekinjali klici: Še, še enkrat!

Premagan in izgnan je fašist, ni pa še uničen, niso razbite še vse pregrade, ki jih skuša dvigniti ta druhal, da bi ovirale pošten slovenski narod v delu napredka in obnove, zato je bila pesem »Na jurišu« še posebno pozdravljena z vzkliki: Še, še! Tako so prisilili goste, da so ponovili to udarno pesem, ki je po končanem sporedu vsem plula po krvi. Vipavci se niso in niso mogli raziti, niso mogli razumeti, da so utihnila grla pevcev.

Pa saj tudi niso. S šumenjem Soče so spojili spet našo slovensko pesem, ko so nekaj dni nato ponesli ta biser v Tolmin, svobodnim hostam in brdom so jo pregnanko vrnili, ko so peli v Ceknem in Ajdovščini.

Za pesem ni meja, če srca žele preko teh. Zato so pohiteli pevci k tistim junaškim borcem naše najslavnejše armade, ki so v Kostanjevici pri Komnu, da z njimi tako zapojo, kot so peli še v tistih dneh, ko so s teh tal skupno preganjali fašiste, ko so s krvjo pisali meje do tam, kjer najde naša pesem mesto v srcih poštenega ljudstva.

Naša pesem, s katero smo v borbi prekričali kri, ogenj in dim, je ponovno zaorila v srcih vseh Primorcev, se zaiskrila v vseh očeh in ponosno odmeva danes širom vse Primorske.

★

Delamo, popravljamo in obnavljamo

Z navdušenjem, kakor more samo narod, ki je bil 25 let oropan vseh slovenskih kulturnih dobrin, je primorsko ljudstvo sprejelo in pozdravilo partizane in njihove kulturne prireditve. Mitingi, ki jih je prirejala naša zmagovita vojska med borbo, so bili vedno dobro obiskani in navdušenje je bilo prisrčno. Zato ni nič čudnega, če se je z zanimanjem in veseljem oprijela ravno mladina tega kulturnega udejstvovanja. In ker ni bilo potrebnega materiala pri rokah, je sama sestavljala razne primerne pesmice in celo igrice, ki jih je podajala na raznih mitingih. Izgleda, da bo ravno mladina v Primorju prva dohitela svoje rojake v Sloveniji.

Povsod se ustanavljajo prosvetna društva, dramatske skupine in pevski zbori. Vse se razgiblja, vse hoče čimprej dohiteti to, kar je bilo v teh dolgih letih zamujenega. Vse je sproščeno in nikjer ni več bojazni, da bi te fašistični krvniki pretepli in vlačili po ječah, ker ljubiš svoj materin jezik, zato, ker si Slovenec. Primorska je pokazala in dokazala, da hoče samo k demokratični Jugoslaviji. Saj so žrtve, ki jih je zato doprinesla, zelo velike in še se bo borila, dovolj ima krvi, ki bi jo za priključitev k Jugoslaviji lahko prelila, če bi jo hoteli od nje odtrgati.

In povsod, kjer je strokovnih moči na razpolago, se pokaže, kako se z vsakim dnem dviga raven kulturno-prosvetnih prireditev. In še boljše bo v doglednem času, ko se odpro naše šole, ko bo učiteljstvo na svojih mestih in bo s požrtvovalnostjo in ljubeznijo pomagalo kjer koli bo potreba. Ljudje komaj čakajo, da se čimprej odpro šolska vrata slovenski besedi. Saj tečaji slovenskega jezika rastejo kakor gobe po dežju povsod, kjer je učna moč pri roki. Mladina in odrasli, vsi posečajo te tečaje in vedno več jih prihaja v zasilno popravljene in pripravljene učilnice, kjer se naslajajo ob slovenski besedi. Oči jim od radosti žarijo in prosijo: še in še...

Primanjkuje pa prosvetnega gradiva. Od vseh krajev dobivamo prošnje: pošljite nam knjig, pošljite nam listov, primernih, dobrih in zdravih, vrednih iger, pošljite nam kar koli. Manjka nam še mnogo. Imamo pa dobro in trdno voljo, da čimprej obnovimo našo kulturo, da obnovimo našo tako izmučeno zemljo. Kjer je deset knjig na razpolago, tam je že knjižnica, tam je že čitalnica, kjer se zbira staro in mlado in hlasta po slovenski besedi. In kjer se zbirajo ljudje, tam visi lepo okrašena deska: Stenčas. In mladina prepeva. Vadi se kar sama, če ni primernega pevovodje. Taki smo in taki ostanemo. Dovolj je bilo suženjstva in teptanja naših osnovnih pravic. Sedaj smo prosti in svobodni, sami si bomo odslej krojili usodo.

Popravljajo se šole, da se bo začelo s poukom v jeseni. Seveda ni to lahko, ko vsega primanjkuje. Toda s partizansko odločnostjo in udarniškim delom bomo prišli v okom vsemu. Samo tam, kjer so šole popolnoma porušene in požgane od divjih okupatorjev in njih pomagačev, bo težje, toda tudi tu si bomo znali pomagati: bomo pa izpraznili najlepšo stavbo, ki je ostala v kraju nepoškodovana in jo opremili s svojimi mizami in stoli. Glavno je samo to, da bo naša deca posečala slovenske šole, ki so se začele odpirati že za časa narodno osvobodilne borbe na osvobojenem ozemlju. Pa se v jeseni ne bodo odprle samo osnovne šole, ampak tudi srednje.

Delamo, popravljamo in obnavljamo, ker sledimo klicu: Junakom borbe naj slede junaki dela!

Od tedna do tedna

Sklepi konference Velikih treh v Potsdamu so izraženi v končnem načrtu za tesno sodelovanje velikih zaveznikov tudi v bodoče in to pri gradnji trajnega miru. Svetovna reakcija je s svojim prizadevanjem, da bi na vsak način razkrojila vzhodne in zapadne zaveznike, ponovno klavrno propadla. Enotni pogledi na vsa važna svetovna dogajanja, enotna volja, zajamčiti vsem narodom trajen mir, je sodelovanje zaveznikov le še poglobila in utrdila. Dejstvo, da je Sovjetska zveza prvič v svoji zgodovini izročila vojno napoved, in sicer Japonski, jasno dokazuje, da so veliki zavezniki trdno odločeni, voditi skupno borbo proti zadnjim ostankom fašističnih napadalcev. Sovjetska zveza ni šla v vojno z namenom osvajati tuje dežele, Sovjetska zveza nima nikakih imperialističnih teženj, pač pa hoče skupno z ostalimi zavezniki uničiti zadnje žarišče vojne in ustvariti pogoje, da se čimprej obnovi splošen mir. Po porazu Nemčije je bila Japonska edina sila, ki je nadaljevala vojno. Zahtevo po brezpogojni kapitulaciji, ki so jo izročile 26. julija Združene države Amerike, Vel. Britanije in Kitajske je Japonska odklonila in tako dokazala, da ni voljna končati fašistične vojne. Zato je Sovjetska zveza predlog zaveznikov, da se jim pridruži v vojni proti Japonski, da čimprej skupno končajo vojno in prihranijo žrtve, sprejela. Japonska je vodila politiko osvajanja in kolonialnega ropanja. Vstop Sovjetske zveze v vojno ni le dokaz iskrenega sodelovanja med zavezniki, ampak kaže tudi skrb Sovjetske zveze in njenih narodov za dežele Vzhodne Azije, ki so bile prepuščene japonskemu ropanju in izkoriščanju. Z vstopom v vojno hoče Sovjetska zveza čimprej končati grozote vojne in prihraniti japonskemu narodu uničenje, kakršnega je doživela fašistična Nemčija, hoče za vselej uničiti žarišče fašistične napadalnosti in tako odstraniti možnost novega svetovnega klanja. Po zadnjih vesteh je japonski zunanji minister Togo sovjetskemu poslaniku pri japonski vladi podal izjavo, v kateri pravi, da je japonska vlada pripravljena sprejeti pogoje deklaracije z dne 26. julija, kateri se kasneje pridružila tudi Sovjetska zveza, to se pravi, da je sprejela brezpogojno kapitulacijo.

V zadnjem času se opaža, da je svetovna reakcija okrepila svoje napade na vse trdnjave svobodoljubnih narodov, na vse pobornice prave ljudske demokracije, prav posebno še na Jugoslavijo.

V Italiji na primer preživljajo težko politično krizo. Veleindustrijalci in veleposestniki hočejo s pomočjo tuje reakcije obdržati oblast za višje privilegirane kroge. Nasprotno pa široke ljudske množice odločno zahtevajo in se borijo za to, da si priborijo oblast — da vzamejo usodo lastnega življenja v svoje roke. Stalne stavke, demonstracije in tudi spopadi dokazujejo vso resnost položaja, ki se kaže posebno močno po vsej severni Italiji. Da bi to zavrla, si je reakcija izposodila politika v osebi Feruzia Parria, ki je prav za prav član italijanskega narodno osvobodilnega odbora, ki pa se je takoj po prihodu v vlado, razkrinkal kot zastopnik stare italijanske imperialistične politike. Na široko je govoril o svobodi in demokraciji, obenem pa podprl razorožitev garibaldincev in oborožene narodne zaščite, poleg tega pa je podvzel ukrepe za zaščito starih italijanskih predvojnih mej. Objavil je takoj tudi širokogrudne življenjske pogoje za vse manjšine ob teh mejah v Italiji, za Francoze, Avstrijce, Grke in končno še za Hrvate in Slovence v Istri in Slov. Primorju. Ti ukrepi obljubljajo narodnim manjšinam v Italiji prav toliko svobode in pravic, kot jih bodo imeli italijanski državljani. Toda gospod Parri se menda premalo zaveda, da je tudi italijansko delovno ljudstvo take svobode, ki jo nudi vseskozi reakcionarna protiljudska oblast grofov in veleindustrialcev že do grla sita. Vsekakor je to nevarna igra italijanske reakcije. Italijansko delovno ljudstvo ni dolga leta zaman trpelo in čakalo svojih pravic, in ne bo šlo še enkrat na led.

Kot že omenjeno, so nasprotniki svobodoljubnih demokratičnih sil v svetu prešli na politično bojišče, ker so bili na vojaškem že, oziroma bodo s kapitulacijo Japonske docela poraženi. Toda vsi ti visoki reakcionarni izkusu razkrojiti velike zaveznike, se izkusu razkrojiti velike zaveznike, so sedaj lotevajo posameznih trdnjav pravih demokratičnih miselnosti. Tako so se sedaj ti stari politikanti lotili najmlajše, toda v boju in trpljenju najbolj preizkušene in zato najtrdnejše in enotne demokratične Jugoslavije. Ni jim všeč, da so oblast v Jugoslaviji prevzele ljudsko demokratične sile potem, ko so razkrinkale in strle vse stare protiljudske režime.

Grški fašisti, hujskani in podpirani od mednarodnih protiljudskih mogotcev, še vedno preganjajo in streljajo pošteno, miroljubno, demokratično ljudstvo v Makedoniji. S tem hočejo izzvati spor mednarodnega značaja z Jugoslavijo. Vsa ta nasilja so dosegla tak razmah, da že ameriški in angleški novinarji opozarjajo svetovno javnost na krivice, ki se dogajajo poštenemu makedonskemu ljudstvu.

Medtem ko se reakcija trudi čimbolj omajati ugled in položaj nove Jugoslavije v svetu tudi s tem, da podpira prikrite protiljudske elemente v njej sami, ki si hočejo kljub temu, da so še nedavno podpirali odkrite nasprotnike ljudstva, danes udinjati v narodni oblasti in tako rušiti temelje močne in enotne državne skupnosti, pa jugoslovanski narodi sami kujejo in utrjujejo svojo enotnost in moč na znotraj. Dokaz notranje moči demokratične Jugoslavije, dokaz, da v Jugoslaviji vlada resnična demokracija, svoboda in širokogrudnost, je amnestija, ki jo je izrekel AVNOJ za vse tiste naše nasprotnike, ki se niso povsem neposredno predali okupatorju in po njegovih navodilih delali zločine nad narodom.

Prvi kongres JNOF je pred celim svetom povedal vsem nasprotnikom demokratičnih ljudskih množic, da si zastonj prizadevajo uničiti to, kar ima globoke korenine v ljudstvu samem, za kar je ljudstvo trpelo in krvavelo.

Iz govora tov. E. Kardelja, ki ga je podal prvi dan kongresa, in iz govora predsednika ENOF Jugoslavije maršala Tita, je izžarevala ena in ista težnja in misel, ki je bila osrednja misel vsega kongresa, ki je tvorila njegov program, to je tiste temeljne točke OF, ki pravi: »Varovanje, utrjevanje, poglabljanje bratstva in enotnosti jugoslovanskih narodov — ene najplemenitejših, najvišjih pridobitev naše narodno osvobodilne borbe — je obvezna zapoved za slehernega državljana.«

Dokaz demokratičnosti in širokogrudnosti je tudi razširjenje AVNOJ, v katerega so prišli še predstavniki strank oziroma političnih grup, ki se niso umazali s kakršnimi koli zvezami z okupatorjem in ki so protifašisti, pa čeprav je med njimi tudi določeno število poslancev iz leta 1938.

Po Jugoslaviji se ljudstvo na svojih zborovanjih javno izraža proti kralju Petru in zahteva republikansko ureditev države, kakršno je sprejela tudi ENF Jugoslavije v svoj program. Zdi se, da je kralj Peter, ki živi trenutno v Londonu, zaslutil to ljudsko hotenje in hotel s svojo izjavo odtegniti pooblastilo kraljevim namestnikom in na ta način oblatiti demokratično ljudsko oblast Jugoslavije, da krši sporazum Tito-Subašič. Značilno pa je dejstvo, da kralj Peter ni čakal izida zasedanja AVNOJ, menda zato ne, ker bi ravno sklepi tega zasedanja AVNOJ na najbolj jasen način zanikali njegove obtožbe.

Ker je poleg tega ta njegov postopek še protiustaven, kajti do dokončne odločitve ustavodajne skupščine ne more vršiti nobene državne funkcije, niti kraljevske oblasti ne, razen imenovanja novih namestnikov v slučaju smrti ali ostavke že imenovanih, mu uradni jugoslovanski krogi, kaj pa šele ljudske množice, ne pripisujejo posebne važnosti.

Jugoslovanski kralj Peter je snoči končno zavrgel svojo krono. Razsrjen nad izjavo maršala Tita, da se monarhija ne more spravit v sklad z novo vrsto vladavine, ki se sedaj razvija v Jugoslaviji, je snoči objavil proglas. V tem proglasu je odvzel pooblastilo, ki ga je dal namestnikom, ki ga sedaj zastopajo v Jugoslaviji. Z drugimi besedali povedano, je enostavno podrl sporazum, na čigar osnovi so bile ohranjene oblike monarhije do takrat, ko naj bi se to vprašanje rešilo s plebiscitom. Ker se delo vlade mora nadaljevati s čisto praktičnega stališča, se pojavljata sedaj samo dve odprti vprašanji: Ali bodo namestniki enostavno prezrli kraljevo voljo in nadaljevali izvrševanje svoje dolžnosti, ali pa bo takoj vzpostavljena republika. Nikaka druga pot ni mogoča, toda eno in drugo, oboje pomeni konec kralja Petra.«

★

V Murski Soboti so v nedeljo, 12. avgusta, odkrili spomenik rdečearmejcem, ki so padli v skubni borbi z jugoslovanskimi borci pri osvoboditvi naše domovine. Na skrajni severni meji Slovenije so odkrili spomenik hvaležnosti in priznanja tisti armadi in njenim borcem, v katero so se skozi leta sužnosti, trpljenja in borb upirale v najtežjih trenutkih oči vsega zavednega slovenskega ljudstva. Odkrit je bil spomenik bratstva in enotnosti vseh jugoslovanskih narodov z narodi Sovjetske zveze.

„Ali smo se zato borili?"

»Draga tovarišica!

Ravno sedaj sem dobila tvoje pisemce. Razveselilo me je, ko omenjaš, da se vrneš v Tolmin. Samo povem Ti, da je žalostno, ker jih tu ne ostane niti polovica. Ostale bodo razdelili in kdor hoče, gre lahko tudi v domači kraj.

Danes jokamo. Pomisli, nas je bilo okrog 70, sedaj jih ostane še 26. Za Tanjug in dopisništvo pa še nič ne vem, kako bo, ker zdaj bo tako, da bo potrebno poleg političnega posla opravljati še upravnega in to zaradi plače.

Da, sedaj so prišli drugi časi. Ostanejo samo tisti, ki so sposobni, tisti, ki so se borili, pa domov. Marsikaj bi ti rada povedala in se potožila, ampak pismeno ne morem.«

Gornji odstavki so posneti iz pisma, ki ga je poslala okrajna aktivistka iz Tolmina tov. Zmaga svoji prijateljici v Ajdovščino ob priliki, ko so odšli aktivisti na teren k produkciji. To je v tistem času, ko je končno lahko zamenjal naš človek spet puško za tisto delo, ki ga je vajen.

Gornji odstavki razkrivajo jasne znake, da je tovarišica Zmaga nasedla prišepetovanju škodljivcev našega naroda. Zapeljati se je dala paničnim geslom, ki jih kar bluva tam preko »modre črte« vsa fašistična in lažidemokratska sodrga z namenom, da bi predvsem razbila neuničljive vrste naših aktivistov. Ti protiljudski elementi dobro vedo, da so ravno aktivisti tisti neustrašen sovražnik fašistične reakcije, ki so popeljali ljudske množice v narodno osvobodilno borbo s takim uspehom, zato mečejo tudi sedaj ob vsaki priliki trenutno parolo: Ali ste se za to borili? Njihov namen je bil in ostane demobilizirati naše aktiviste, udarnike pri delu za obnovo, kar bi pomenilo razorožiti delovne ljudske množice. Reakcionarji namreč dobro vedo, da bodo prav aktivisti pri delu med množicami najuspešneje opravljali tudi svoje politično delo, zato pa jih skušajo na ta način ločiti od ljudi.

Tovarišica Zmaga je verjetno pozabila, da na taka prišepetovanja v času borbe ni nasedla, ampak odgovorila še z močnejšim ognjem iz uporniške puške. Takrat je namreč jasno vedela, kdo je sovražnik in kdo prijatelj ljudstva. Da je prijatelj ljudstva samo tisti, ki se za ljudstvo bori.

Danes bi morala vedeti, da je prijatelj ljudstva samo tisti, ki z njim in zanj dela. Verjetno pa tudi ob priliki odhoda aktivistov na teren, na delo k produkciji ni bila dovolj poučena o veličastnem namenu tega koraka. Sama pa se tudi ni potrudila dobiti razlago tam, pri predanih, borbenih, poštenih prijateljih delovnih ljudskih množic, pri povsem dograjenih aktivistih Osvobodilne fronte. Segla je po prvi razlagi, čeprav ni niti dobro vedela, od kje je prišla: ali ste se zato borili, da vas sedaj mečejo na cesto?

Ne, nismo se zato borili. Borili pa se tudi nismo zato, da bi danes zehali po pisarnah, sedeli za pisalnimi stroji, ki so nam »španska vas«, se ukvarjali in mojstrovali z delom kartotek in spiskov, da bi čepeli kot molji med papirji dan in noč in napravili komaj to, kar izvrši spretna pisarniška moč v enem popoldnevu. Borili pa smo se, da bomo lahko svoje delo pošteno in dostojno opravljali. Borili smo se, da plodov našega dela ne bo nikdar več uživala trohica izkoriščevalcev, ampak delovno ljudstvo samo.

Ti, ki si delal, tvoje je delo, je hlapcu Jerneju rekel že naš veliki pisatelj Ivan Cankar.

Če bi se danes zabubili aktivisti po pisarnah, bi izgubili tla, oddaljili bi se tistim množicam, ki so jih ves čas borbe podpirale in za katere so se aktivisti borili. Izrodili bi se v tiste, ljudstvu tako tuje in sovražne škodljivce, od katerih lahko pričakuješ kvečjemu še starokopitno hladno okrožnico. Ubili bi tisto medsebojno domačnost, ki smo jo z živo besedo na naših edinstvenih mitingih ustvarili in katere so poštene delovne množice tako željne. Samo poglejmo tja preko »modre črte«, kjer ni v toliki meri možno razviti te domačnosti. Kako tiste množice hrepene k nam, kako si žele, da bi tudi tam v njihovih vaseh prišlo do take domačnostne sprostitve.

Ubili bi tiste najlepše spomine iz časa skupne borbe. Mi vsi vemo, da ni bila nobena žrtev, noben napor našemu ljudstvu odveč, ko je skrivalo naše aktiviste. Saj smo se vendar vsi borili za jutrišnji boljši dan nas vseh.

Na pol pota do popolne zmage bi zapustili naše ljudstvo, če bi nasedli reakcionarjem in to bi pomenilo izdajo vseh žrtev in vseh naporov, ki smo jih doprinesli v borbi. Kaj smo aktivisti brez našega borbenega ljudstva? Peč brez ognja. Saj je vendar bil vsak naš napor, vsaka naša žrtev: za svobodo naroda.

Ne solze, smeh je na obrazu vsakega aktivista danes, ko se vrača med svoje, k svojemu delu. Ali ni mnogokrat potožil kmečki fant: šupa mi razpada, pod kozolcem bo treba novega poda. Pa je udaril zato še močneje, ne da bo lahko čepel nekje v pisarni, ampak da bo lahko šel brž domov na svobodno domačijo. In marsikatero dekle se je ob tabornem ognju zasanjalo: Kdo neki sedaj molze našo lisko, tisto veliko kravo, ki se je pustila samo meni? In mizar se je spomnil svojega najboljšega obelča in kovač meha, ki ga mora takoj po povratku malo predelati. In študent: Joj, moja leta, moje učenje!

Udari! Pali! Da se vrnemo k delu, da gremo med domače, ne pa da se bomo izrodili v nekake zabubane pisarniške molje in občepeli sredi življenja.

Tovarišica Zmaga na vse to ni pomislila. Zato je tudi videla toliko solza in joka, ki ga brez dvoma ni bilo. Preveč hitro jo je omamil strup reakcionarne parole: Ali ste se zato borili? Niti ni utegnila v svojem srcu pretehtati in premisliti. Tudi ona bi drugače z nasmejanim obrazom gledala tiste, ki se vračajo med množice, da bodo delali, pomagali obnoviti porušene domove, razbite mostove in železnice, da bodo pomagali pridelati tako velik kos kruha, da bo dovolj za vse pošteno delovno ljudstvo. Tudi ona bi z nasmehom spremljala tiste aktiviste, ki v delavnicah in tovarnah pomagajo graditi našo svobodno domovino, kakor so jo pomagali v borbi osvoboditi.

Delavstvo je položilo neporušne temelje svoji borbeni enotnosti

Dne 9. avgusta se je v Št. Petru na Krasu vršila konferenca Enotnih sindikatov delavcev in nameščencev, katere so se udeležili zastopniki in delegati vseh strok iz vsega primorskega ozemlja, ki je pod vojaško upravo J. A. Konference se je udeležil tudi zastopnik štaba XX. divizije J. A.

Tajnik Pokrajinske zveze Enotnih sindikatov delavcev in nameščencev za Slovensko Primorje in Trst tov. Bukovec Ivan-Vojmir je v svojem izčrpnem predavanju v slovenskem in italijanskem jeziku prikazal težko politično, gospodarsko in strokovno borbo, ki jo vodijo Enotni sindikati v Trstu. Prikazal je velike in nepozabne žrtve delavskega razreda med narodno osvobodilno borbo, katere naloga je bila, prinesti tudi socialno izboljšanje. Predočil je velike uspehe v tistih deželah, kjer je delavski razred postal najmočnejša opora narodne in državne oblasti, ki ga pot takega tudi popolnoma priznava. Prikazal je bedno stanje delavskega razreda pred vojno, povedal, kaj so Enotni sindikati, kakšno nalogo imajo, kakšne spletke dela zaradi njih reakcija, in nakazal je našo pot za bodočnost. Med predavanjem so ga poslušalci večkrat prekinili z vzkliki slovensko-italijanskemu bratstvu in enotnosti borbe delavskega razreda.

Po predavanju se je razvila živahna debata. To je bila spontana obsodba dela »Sindacati Giuliani« v Trstu, ki skušajo razbiti enotnost delavskega razreda. In to prav tako, kot je obsodila svetovna konferenca enotnih sindikatov meseca februarja tiste ameriške sindikate, ki se konference niso udeležili, kot razbijače mednarodne delavske enotnosti in solidarnosti.

Železničarji so se zanimali, kako je z železničarsko organizacijo v Trstu in drugje. Ko jim je predavatelj pojasnil, da se železničarji niso udeležili tržaških stavk, so takoj spoznali, da predstavlja ta organizacija neborbene delavce ter da zapada grožnjam reakcionarjev, ki svare delavstvo pred vstopom v enotne sindikate, češ da so jugoslovanski ter da je vstop vanje nevarnost za primer, če bi pripadli zopet k Italiji. Na ozemlju Primorske, ki je pod vojno upravo J. A. pa so železničarji jasno spoznali, da to snujejo dobro znani fašistični plačanci, katerih naloga je, razdvajati in cepiti zavedno delavstvo ter vzbujati narodni šovinizem. Zato so že začeli z zborovanji, da ustanove pripravljalne odbore Enotnih sindikatov železničarjev.

V debati se je oglasil tudi zastopnik štaba XX. divizije J. A. in je prikazal borbe naše vojske za boljše življenje delavnega ljudstva. Jugoslovanska armada, ki je oborožena pest tega ljudstva, bo čuvala in pomagala utrjevati vse priborjene sadove. Poudaril je potrebo po še večjem bratstvu in edinstvu, po še doslednejši borbi proti šovinizmu in vsem poskusom reakcije, potrebe sodelovanja med narodnimi in vojaškimi oblastmi, zlasti pa sodelovanja vseh z delavskimi enotnimi sindikati. Navedel je primer Jugoslavije, v kateri se v vseh federalnih enotah to že v polni meri izvaja.

Delegati so nato izvolili sedemčlanski odbor za ozemlje tostran demarkacijske črte, ki bo vodil in reševal vsa sindikalna vprašanja na tem ozemlju. Družil bo delavce v tisto borbeno enoto, ki bo zmožna premostiti vse težave in ob kateri se bodo uničevali razbijaški poizkusi požrešne reakcije, v zavesti, da dela sedaj, čeprav pod težkimi pogoji, z vsemi silami za lep jutrišnji dan vsega delavnega naroda, da dela kot udarnik za to, ker bo plodove svojega truda užival sam.

S poštenim delom boste oprali svoja umazana dejanja

Delavstvo je v osvobodilni borbi doprineslo največje žrtve, saj je stalo prvo na braniku domovine. Delavci so bili tisti, ki so razbili tovarne, da ne bi pomagale fašističnemu vojnemu stroju. Delavci so bili tisti, ki so fašistom iztrgali prve puške iz rok, delavci so sprožili prve strele narodne vstaje in za vse to je fašist tudi najprej udaril po njih.

Lepim besedam delavstvo ni nikoli verjelo in fašisti so se poslužili drugega načina, da bi si omogočili kljub temu izrabljanje delavcev. Med delavstvo so poslali svoje plačance, ki so z izdajalskim vohunskim delom ne samo otežkočali odpor proti okupatorju, ampak celo skušali rušiti enotnost delavcev in njihovo narodno zavest.

Taki nevredneži so bili tudi fašistični priganjači, delavskega stanu nevredni idrijski rudarji paznika B l a j in P a v š i č in nadpaznik K o g e j. Danes stoje razgaljeni pred delavci. Nič vredne, prodane duše so, ki niso mogli iz svoje nižine razumeti poslanstva, ki ga je imelo delavstvo v tej osvobodilni borbi, ker so se tresli za svoje osebne koristi in niso videli prezira v očeh vseh poštenih delavcev.

Ven iz enotnih delavskih organizacij in na delo, pošteno delo kot preprosti delavci v rudniku. Tako so razsodili idrski delavci. Z delom naj dokažejo, da so se otresli svojega blata in da hočejo pošteno delati za procvit naše osvobojene domovine ter tako postati vredni nositi ime zavednega organiziranega delavca.

Širom Primorske

Mladina v Srednjem Lokavcu je dokaj razgibana. Zanima se za vsa vprašanja, pomaga pri obnovi in skrbi za kulturne prireditve na vasi. V mladinskem domu ima lepo urejeno čitalnico in tam se vsi vaščani po končanem delu zbirajo, skupno čitajo časopise in drugo čtivo ter tako skrbijo za splošno izobrazbo mladine in vse okolice.

Pionirčki iz Gornje Tribuše obljubljajo, da se bodo pridno udeleževali pionirskih sestankov, da bodo čitali slovenske pionirske knjige »Mladi rod« in da se čimprej naučijo izražati svoje misli v materinem jeziku. S pesmijo in igrami pa si hočejo krepiti duh in telo.

Dne 7. avgusta je bila v Trstu II. konferenca Mestnega odbora AFŽ v gledališču »Nazionale«. Na tej konferenci je ponovno prišla do izraza enotnost slovensko-italijanske protifašistične miselnosti.

7. avgusta je divjala v okolici Zagorje, Grgarski okraj, silna nevihta s točo, ki je prizadejala že itak revnemu predelu naše Primorske ogromno gospodarsko škodo. Skoraj popolnoma so uničeni vinogradi, ajda in ves sadni pridelek.

Dne 5. avgusta je mladina iz vasi Brezine na svečani prireditvi podarila borcem X. brigade, XXII. divizije, zastavo v znak trdne povezanosti, enotnosti in bratstva in v priznanje žrtev, ki so jih doprinesli za našo svobodo.

Kulturno-prosvetno delo v tolminskem okraju lepo napreduje. Samo v zadnjem času je bilo preko 60 kulturnih prireditev. Organizirani so tudi pevski zbori in igralska skupina v Tolminu samem. Čitalnice že delujejo po vseh vaseh tolminskega okraja.

Mladina iz Volarij z vso vnemo skrbi, da so naši borci, ki so nastanjeni v vasi, čisti in zašiti. Operejo jim perilo, zakrpajo obleke in zagotavljajo, da bodo to delo opravljali tudi v bodoče, saj so borci dovolj pretrpeli in žrtvovali za njihovo osvoboditev.

Borci 5. bataljona Tržaškega odreda so na izrednem sestanku sklenili, da odstopijo 140 kg masti prebivalcem vasi Korita, Hudiloga in Sela. Takoj po končanem sestanku so izročili mast Narodni mosvobodilnim odborom v teh krajih, ki so mast razdelili med vaščane.

Kljub temu, da je vas Pečine dokaj ubožna, se prebivalstvo dobro zaveda, da je mnogo naših bratov v Liki in drugod, ki so bili še bolj prizadeti, ki so ohranili le golo življenje. Za te je organizacija AFŽ zbrala 350 lir, kar sicer ni velika vsota, vendar pa so s tem dale mnogo, saj so pokazali kljub svoji revščini tisto veliko skrb za najbednejše.

Delavska četa iz Kanala poroča, da so v mesecu naredili 2100 delovnih ur. Uredili so svoj »Mladinski dom«, vzpostavili redne poštne zveze za uradno in civilno pošto.

Tudi v vasi Ponikve so pokazali vaščani svoj sočut do uboge dece, katere starši so dali svoja življenja za našo svobodo. Zbrali so 1000 lir.

Okrajna NZ na Tolminskem ščiti delovno ljudstvo. Do sedaj so ujeli 15 četnikov, 2 domobranca in 11 skrivačev. Poleg tega so raznim črnoborzijancem in špekulantom zaplenili v zadnjih 15 dneh 230 kg sira, 6 kg masla in nekaj tobaka.

Odsek za socialno skrbstvo si je zadal nalogo, da preskrbi vse uboge in od vojne prizadete. Poleg živilskih in v blagu podanih prispevkov so med uboge razdelili 70.000 lir.

V Tolminskem okraju se razvija obrt in industrija. Strojarna usnja je povečala svoj obrat in dodala prejšnjemu številu kadi še 4 nove, od katerih vsaka lahko sprejme 25 kož. Trenutno se čuti le pomanjkanje olja za povečani obrat. Organizirali so tudi čevljarsko in mizarsko delavnico v bližini Podmelca.

Na mitingu pri Sv. Luciji dne 4. avgusta je mladina iz nekaterih vasi tekmovala med seboj v čim boljšem podajanju sporeda. V tem plemenitem tekmovanju mladine v napredku in splošni izobrazbi je prednjačila mladina Sv. Lucije, v petju pa mladina iz Lokovca. Mitingu je prisostvovalo nad 500 ljudi, ki so pozdravljali prizadevanje mladine, da v medsebojnem tekmovanju na polju kulture čimprej doseže to, kar ni bilo moči prej, ker so fašisti toliko let uničevali — lepo in čisto slovensko besedo.

KRITIKA

Naše delovne množice so žrtvovale vse, da so si priborile svobodo. V borbi pa so nam fašisti deželo opustošili, požgali in izropali. Tudi pred to kruto resnico naš človek ni klonil. Puško je zamenjal za kramp. Zato so danes že zorane opustošene njive, da bo na njih zraslo žito, ki bo dajalo kruha za vse in nikoli več samo za nekatere. Danes vse naše zavedno ljudstvo z golimi rokami dviga izpod ruševin naše tovarne, mostove, ceste, železnice in domove. Danes si gradi naš človek domovino, ki bo prijeten dom vsem poštenjakom in nikdar več ječa delovnega ljudstva.

To delo na polju obnove pa ni lahko. Težko in naporno pa je predvsem tam, kjer se še pojavljajo ostanki birokratske nerednosti, kjer še udarjajo na dan kvarne posledice iz preteklosti, kjer ni v ljudeh popolnoma zatrt občutek suženjstva in hlapčevstva. Da pa bo delovno ljudstvo moglo rešiti vse naloge, ki se mu danes zadajajo, je potrebno, da se vzgaja. Drug mora pomagati drugemu z delom, z nasveti in tudi z zdravo, samo dobronamerno kritiko. Na tak način se edino lahko spravi v tir vsa poštena prizadevanja ljudskih množic za obnovo in dograditev domovine.

Preden pa sploh moremo govoriti o kritiki, bi prisluhnili mnenju našega delavca in kmeta o tem, kdo sploh lahko njegova prizadevanja in delo kritizira. Kdor z rokami v žepu našteva kmetu ali delavcu napake pri delu, tega vedno zavrne: Le primi koso, primi plug, dvigni kramp, zasadi lopato, potem pa govori! To je zdravo mišljenje. Samo kdor dela ima pravico kritizirati. Kajti samo človek, ki je sestavni del delavne skupnosti naroda, res pozna, kaj je za koristi delavnih množic dobrega in kaj gnilega.

Delavnemu ljudstvu pomeni beseda kritika preprosto, pošteno javno iznašanje njegovega mišljenja. Danes ima delovno ljudstvo oblast v svojih rokah. To se pravi, da danes resnico lahko poveš javno, ker danes ni več »črnih srajc«, »kvesturinov« in »karabinerjev«. Na najbolj dosleden ljudsko demokratičen način se izraža ta ljudska volja na zborovanjih zbora volilcev. Sem se selijo vsa skrita pomenjkovanja iz »zadnjih gostilniških sob«, izza kmečkih peči, iz tovaren in izza štedilnikov ter delavnic. Na ta način padajo fašistični ostanki povsem iz politične arene. Ljudstvo samo te svoje škodljivce v borbi za ohranitev svoje ljudske oblasti odstranja. Tako so jih prisilili v tisto zakotno brundaštvo, katerega bodo ljudske množice ravno z zrelim kritiziranjem onemogočile.

Pri tem pa je treba mnogo budnosti. Nevarni so tisti ljudje, ki mirno stoje ob strani in s prekrižanimi rokami gledajo. Pri vsakem naporu ali trudu ljudske oblasti ali širokih množic pa takoj završe: to ni prav, to ni dobro. Namen take kritike je nesramen poizkus razbijati enotnost delavnega ljudstva in mu iztrgati iz rok tisto ljudsko oblast, za katero se je naše ljudstvo borilo in katerega je edina zmožna popeljati preko vseh težav. Naš človek, pa naj bo kmet, delavec, ali delavni inteligent, pa dobro ve, da bi ti ljudje kritizirali, po domače povedano, iskali dlake v jajcu tudi, če bi se mleko in med cedila na Primorskem.

Takega nergača pa je treba samo vprašati, kaj je napravil za osvobodilno stvar, ko danes tako milo javka nad težavami. Ali je mignil s prstom, ko je njegov sosed stradal? Ali se je zganil, ko so drugemu sosedu fašisti zažgali hišo? Kaj je napravil, ko so tretjega soseda na pragu domače hiše okupatorjevi hlapci pobili? Vprašati ga moramo, če se je vsaj namrdnil, ko so fašisti ropali in praznili kašče, katere so napolnile pridne roke naših delavcev in kmetov? Danes ga ni v vrstah delavnih množic, da bi pomagal lajšati naš trud, ko brez orodja in živine orjemo in sejemo ,da bomo končno enkrat zase želi.

Takim nergačem delovno ljudstvo ni nikdar verjelo. To ljudstvo, ki ne bo pozabilo svojih žrtev tudi ne bo nikdar dopustilo, da bi nergači rušili to, kar pridne roke napravijo. Ti nergači so polni mržnje do delovnega ljudstva, ker bo končno samo uživalo plodove svojega truda. Zato sipajo tudi nergači ves strup reakcije na delovne množice. Skušajo vnesti razdor med narod in vsejati nezaupanje v težko priborjeno in s krvavimi žrtvami plačano ljudsko oblast, ki je delovnemu ljudstvu jamstvo, da ni zastonj krvavelo v borbi proti fašizmu.

Tem nergačem je treba izprašati vest. Tako bodo spoznali tudi tisti, ki morda včasih le nasedejo tej ali oni nagnusni laži, da so zakotni nergači sovražniki naše svobode in rušilci naših pravic. To so preziranja vredni duševni pritlikavci, ki jim je osebna korist prvo in zadnje v življenju. Skupnosti imajo samo takrat polna usta, kadar upajo, da se bo dalo iz nje kaj iztisniti. To so tisti, nič manjši škodljivci ljudskih množic, kot fašisti in lažidemokrati, ki predstavljajo predstraže reakcionarnih izkoriščevalcev. »Ljubezen do delovnega ljudstva« s strani teh škodljivcev naš narod vražje dobro pozna. Saj so prav taki, kakor oni, ki na vsa usta kriče: primite tatu, da lahko sami zraven kradejo.

Če pa se posreči takemu nergaču vriniti se v vrste delovnega ljudstva, je to njegovo »zmagoslavje« tudi vražje kratko. Točen vpogled ljudstva na vse delo ljudske oblasti, na vse delo ljudstva, samega, omogoča natančno nadzorstvo nad vsem delom. Čim bi množice spoznale, da se je pojavil nekje tak prepleskan nergač, ki ovira delo ljudskih množic in ga ne podpira, ga takoj izvrže in svoje srede.

Kritika je brez dvoma nujno potrebna. Nad vse škodljivo bi namreč bilo, če bi ljudske množice prikrivale kakršnikoli gnil pojav pri delu, obnovi in oblasti. To bi pomenilo izdajo nad žrtvami narodno osvobodilne borbe, to bi bila nepoboljšljiva napaka. Obenem pa je povsem brezmiselno kritiziranje nad neko stvarjo, če ne bi obenem ničesar pokrenili. Zato pa mora imeti kritika zdrav, ljudskim množicam koristen namen, nikakor pa ne sme biti sama sebi namen. Samo na tak način bomo vsakemu svojemu pomisleku prišli do dna. Če je utemeljen ga bomo spoznali in s pravilnim skupnim delom popravili, ali pa se sami prepričali, da je naš pomislek krivičen, če ne celo plod reakcionarnih nergačev, ki s takim podtikanjem skušajo razbijati našo enotnost pri delu.

Vsako delo sploh moramo pretehtati. Ugotoviti moramo prav podrobno v koliki meri je izvršeno zadovoljivo in v koliki meri ne. Kritizirati pa moramo samo in le na pravem mestu ter o pravem času. To se pravi, da moramo svoje pomisleke iznesti vedno takrat, kadar se sklepi rode in ne ko je treba preiti k delu. V takem primeru lahko naša kritika izzveni kot nergaštvo porojeno iz nejevolje do dela. Zdrava kritika se nikakor ne sme spuščati v osebne drobnarije. To bi samo zameglilo pravi odnos in pojem do namena kritike ter bi se brez dvoma zgubilo v prav osebnih izpadih.

Samo na tak način bo tudi zdrava kritika eden izmed udarcev reakciji v obraz in s tem naša podpora v delu ter najboljše jamstvo, da nismo po hostah zastonj krvaveli in da danes ne garamo zastonj pri delu.

Odloki Pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora za Slovensko Primorje

Odlok o najvišjem predstavništvu narodne oblasti v Slovenskem Primorju in Trstu

Čl. 1. Pokrajinski Narodno osvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst se razširi na 60 članov, od teh so: 1 predsednik, 3 podpredsedniki in 2 tajnika.

Čl. 2. Pokrajinski Narodno osvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst je najvišja zakonodajna in izvršna narodna oblast v Slovenskem Primorju in Trstu.

Čl. 3. Pokrajinski Narodno osvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst si izbere Predsedstvo, ki ga tvorijo predsednik, 3 podpredsedniki, 2 tajnika in 5 članov. Predsedstvo Pokrajinskega narodno osvobodilnega odbora za Slovensko Primorje in Trst je v imenu Pokrajinskega Narodno osvobodilnega odbora predstavnik narodne oblasti v Slovenskem Primorju in Trstu in izvršuje v času, ko odbor ne zaseda, vse njegove funkcije. Za svoje delo odgovarja Pokrajinskemu Narodno osvobodilnemu odboru za Slovensko Primorje in Trst.

Čl. 4. Ta odlok stopi takoj v veljavo.

Trst, 5. junija 1945.

Predsednik:
France Bevk l. r.
Tajnik:
Dr. Bogdan Brecelj l. r.

ODLOK

Čl. 1. Pokrajinski Narodno Osvobodilni odbor za Slovensko Primorje in Trst prenese vso civilno oblast za tisti del Slovenskega Primorja, ki je zaseden po Jugoslovanski vojski, na Poverjeništvo Pokrajinskega Narodno osvobodilnega odbora za Slovensko Primorje v Ajdovščini z vsemi pravnimi učinki.

Čl. 2. Ta odlok stopi takoj v veljavo.

Trst, dne 25. julija 1945.

Predsednik:
Bevk France l. r.
V. d. tajnika:
Dr. Puc Boris l. r.

Odlok o razveljavljenju vseh pravnih predpisov, izdanih med nemško okupacijo, o delnem razveljavljenju starejših pravnih predpisov in o veljavnosti odločb, izdanih na njihovi osnovi.

Čl. Pravni predpisi, ki jih je izdala nemška okupacijska oblast, se proglašajo za neveljavne.

Čl. 2. Pravni predpisi, ki so veljali pred 8. septembrom 1943, se odpravljajo, kolikor nasprotujejo pridobitvam narodno osvobodilne borbe in pravnim predpisom, izdanim po Pokrajinskem Narodno osvobodilnem odboru za Slovensko Primorje in Trst.

Čl. 3. Sodne odločbe, ki urejajo zasebno pravna razmerja, pa so izdane med nemško okupacijo, so izpodbojne, če nasprotujejo pravnim predpisom, ki so po čl. 2 tega odloka še veljavni.

Take odločbe se morajo izpodbijati na predlog ene izmed prizadetih strank v treh letih od dneva, ko stopi ta odlok v veljavo. Postopanje se prične pred pristojnim sodiščem, ki izreče neodvisno od izida prejšnjega spora novo obvezno odločbo. Če ni stranke, ki je oškodovana s prejšnjo odločbo ali če stranka iz katerega koli razloga ne more pričeti postopanja ali če so prizadete osebe pod skrbstvom, mora izpodbijati odločbo pristojni organ narodne oblasti.

Čl. 4. Na predlog javnega tožilca se postopanje po čl. 3 tega odloka pokrene tudi, če gre za odločbe, ki so bile izdane pred 8. septembrom 1943, če nasprotujejo pridobitvam narodno osvobodilne borbe in pravnim predpisom, izdanim po Pokrajinskem Narodno osvobodilnem odboru za Slovensko Primorje in Trst. Rok po čl. 3 za javnega tožilca ne velja.

Čl. 5. Ko je postopanje iz čl. 3 ali čl. 4 začeto, se ne morejo ustvarjati do dokončne odločbe sodišča nobene pravice in obveze, katere potekajo iz odločbe, ki se glede nje zahteva razveljavljenje ali izpremenba.

Izjemoma pa z začetkom postopanja ne preneha obveza vzdrževanja otrok, roditeljev ter drugih slabotnih in dela nezmožnih oseb.

Čl. 6. Zemljiško knjižna stanja na podstavi odločb iz čl. 3 ali čl. 4 ostanejo v veljavi. Stranka ali organ, ki je v smislu čl. 3 ali čl. 4 začel postopanje pred pristojnim sodiščem, sme predlagati, da se v javnih knjigah zaznamuje spornost pravic, ki potekajo iz prizadetih odločb.

Čl. 7. Odločbe v kazenskih zadevah, ki so jih izdala redna kazenska sodišča med nemško okupacijo na temelju predpisov, veljavnih pred 8. septembrom 1943 in ki se ne tičejo političnih kaznivih dejanj, ostanejo v veljavi, dokler ne izda pristojno sodišče na predlog javnega tožilca nove odločbe. Vse odločbe teh sodišč, ali drugih sodišč ali oblastev, ki so imele politični značaj, kakor tudi odločbe v kazenskih zadevah, ki jih je izdal nemški okupator, se odpravljajo in ne veljajo. Javni tožilec sme tudi v takih primerih vložiti predlog, da izda pristojno narodno oblastvo novo odločbo.

Čl. 8. Glede odločb upravnih oblastev, s katerimi se urejajo zasebno pravna razmerja, veljajo ustrezne odredbe čl. 3—6.

Čl. 9. Odločbe upravnih oblasti, izdane v času nemške okupacije, ki pa ne urejajo zasebno pravnih razmerij, se razveljavljajo.

Čl. 10. Ta odlok stopi takoj v veljavo.

Trst, 8. junija 1945.

Predsednik:
France Bevk l. r.
Tajnik:
Dr. Bogdan Brecelj l. r.

OBJAVA

Bivši državni in samoupravni osebni in rodbinski upokojenci, kakor tudi osebe, ki so prejemale življenjske rente in podpore iz državne in samoupravne blagajne, se pozivajo, da se zaradi izplačevanja pokojnin, rent oziroma preživnin čimprej prijavijo na odseku za finance pri Okrajnem Narodno osvobodilnem odboru, v katerega območju stalno prebivajo. Vsakdo mora prinesti s seboj vsa izkazila o upravičenosti prejemanja pokojnine oziroma rente odnosno preživnine ter o višini teh prejemkov.

Ajdovščina, dne 4. avgusta 1945.

Odsek za finance.

Mi smo se za svoje pravice borili

Pred kratkim so bili ukinjeni na Goriškem vsi tečaji slovenskega jezika. To je povzročilo med ljudstvom splošno ogorčenje, češ, čemu ta ukrep, zakaj taka razlika med to in ono stranjo »modre črte«. V pojasnilo je »Primorski dnevnik« objavil članek »Zavezniki in šolstvo«, ki ga delno ponatiskujemo.

Naše ljudstvo se prerado spominja lepih obljub v zadevi šolstva, ki jih je neka druga okupacijska vojska razglasila leta 1918. po naših krajih. Kljub temu, da so bile te obljube svečano ponovljene na najvišjih mestih, je fašizem brutalno zrušil vse naše šolstvo, zato je postalo naše ljudstvo kljub jasnim izjavam nezaupno in z grenkobo občuti, da ni pri velikih zaveznikih našlo onega razumevanja, ki ga je od njih pričakovalo.

Odrekanje pravice obstoja naše narodne oblasti in tendenca, da se vrnemo v upravi na stanje izpred 8. sept. 1943., je krivično, dvakrat krivično, če se hoče taka pravica uveljaviti tudi v šolski upravi. Nočemo, da bi nam obnavljali naše šolstvo isti ljudje in iste ustanove, ki so nam ga uničile. V času borbe smo na osvobojenem ozemlju v najožjih prilikah osnovali in uredili svoje šolstvo sami, brez vsakega varuštva in tuje pomoči. Tudi sedaj zahtevamo, da nas puste, da si uredimo svoje šolstvo sami. Verujemo, da bo ostal goriški primer, ki je gotovo posledica nepoučenosti in sovražnega prišepetavanja fašističnih elementov, osamljen. Tudi če bi ne bilo našega zavezništva, so že tradicije anglosaksonskega naroda tako svetle, so zavezniški cilji te vojne neštetokrat odločno in nedvoumno manifestirani, da morejo pomiriti naše ljudstvo in ga prepričati, da bo zavezniška vojna uprava fašizem in njegove posledice na šolskem polju uničila in nam dovolila popoln in svoboden razvoj. Da se bo to zgodilo, je potrebno samo eno: da zavezniška vojna uprava pristopi takoj k reševanju našega šolskega problema in to edino v direktnem stiku naše narodne šolske oblasti, torej brez posredovanja raznih činiteljev izpred 8. sept. 1943., ki so odgovorni za kulturne krivice, da smo bili primorski Slovenci dve desetletji brez svojega šolstva in vsakega kulturnega življenja.

Rudnik bakra

V Planini pri Cerknem raziskujejo geologi ležišča bakrene rude. Vprav za Primorsko, ki rabi toliko stotov modre galice letno v vinogradništvu, je to ležišče ogromnega pomena. Iz bakrene rude se namreč proizvaja modra galica, ki rabi za škropljenje trte.

Naloga raziskovanj tega do sedaj skromnega rudnika je, ugotovi, kakšne količine rude so predvidoma v rudniku in kakšen odstotek bakra ruda vsebuje. V ta namen je v rudniku že nameščenih nekaj naprav. Modro galico bi pridobivali neposredno iz rude.

Fašistična Italija, ki ni imela bakrovih ležišč, se je zanimala za ta rudnik in ga celo v precejšnji meri izkoriščala. Takoj po osvoboditvi je bil vzpostavljen provizoričen obrat v planinskem rudniku in začeli smo pridobivati iz bakrenih odpadkov in žveplene kisline manjše količine modre galice. To je tem večje važnosti, ker so naši ljudje modro galico za škropljenje nujno potrebovali, iz Italije pa je ni bilo mogoče več dobiti, niti ni bilo nadomestkov.

Obratovanje med narodno osvobodilno vojno je bilo zelo težavno, ker so se prav blizu obrata nahajale okupatorjeve postojanke. Vendar je znana partizanska iznajdljivost in požrtvovalnost, ki je neštetokrat tako rekoč iz nič ustvarjala vse, kar je bilo vojski in domačinom potrebno, premagala vse težave in obrat je v manjšem obsegu kar uspeval.

Po osvobojenju je prof. J. Makuc izdelal načrte in izvedel poizkuse v tem rudniku za pridobivanje modre galice naravnost iz bakrene rude, kar se je izkazalo za ekonomično in donosno. Obratni stroški so v takem primeru razmeroma majhni, tako pridobljena modra galica pa za polovico cenejša kot uvožena.

»Primorska borba« izhaja tedensko v Ajdovščini.
Urejuje Albreht Roman.